

מאפייני פעילויות מוזיקליות בשעת מפגש מליאה בגני ילדים

אורית מועלם

תקציר

המוזיקה היא חלק בלתי נפרד ממארג הפעילויות ותחומי הדעת הנלמדים בגן הילדים ומרבית הפעילויות המוזיקליות מתרחשות בעת מפגשי המליאה. מטרת המחקר הנוכחי הייתה לבחון את המאפיינים של פעילויות מוזיקליות המתרחשות בין גננות לילדים בשעת מפגשי מליאה. המאפיינים שנבחנו הם משך הזמן המוקדש לפעילויות מוזיקליות במהלך המפגש, תוכן הרפרטואר המוזיקלי וסוגי הפעילויות המוזיקליות וכן מטרות התפתחותיות נלוות הבאות לידי ביטוי במהלך הפעילויות המוזיקליות. נוסף על כך, נבחנו ההבדלים בין גני הבוגרים לגני הצעירים וכן נבחנו אמונות הגננות לגבי חשיבות המוזיקה בגן. במחקר, המשתייך לפרדיגמה של מחקר איכותני ולחקר מקרים מרובים, השתתפו חמש גננות, שלוש גננות בגני חובה ושתי גננות בגני טרום-טרום-חובה. בכל גן צולמו 5-7 מפגשי מליאת בוקר ובסך הכול צולמו 30 מפגשים. ממצאי המחקר מצביעים על כך שגננות מקדישות בממוצע כרבע מזמן המפגש לפעילויות מוזיקליות. הפעילות השכיחה ביותר הייתה האזנה למוזיקה מוקלטת ולאחריה השימוש בקול ובתנועה. שונות רבה בין הגנים נמצאה בהקשר לרפרטואר המוזיקלי שבו השתמשו הגננות. שירי משחק ודקלומים הופיעו בשכיחות הרבה ביותר ולאחריהם שירי זמר עברי ושירי ילדים. לעומת זאת, מוזיקה כלית דוגמת מוזיקה קלסית נשמעה בשכיחות נמוכה. מטרות נלוות רבות באו לידי ביטוי בפעילויות המוזיקליות אשר שימשו את הגננות כאמצעי לפיתוח כישורים חוץ-מוזיקליים יותר מאשר כמטרה אסתטית בפני עצמה. באופן כללי למוזיקה ניתן מקום מרכזי יותר במהלך מפגשי המליאה בקרב גני הצעירים מאשר בגני הבוגרים.

מילות מפתח: פעילות מוזיקלית, מוזיקה בגן הילדים, מפגש מליאה, הכשרת גננות

מאפייני פעילויות מוזיקליות בשעת מפגש מליאה בגני ילדים¹

אורית מועלם

מבוא

עשייה מוזיקלית בגני הילדים יכולה להתקיים הן באמצעות שיעורי מוזיקה ממורה מקצועי, הן באמצעות פעילויות שונות של הגננת, שאותן היא משלבת בשגרת היום בגן (משרד החינוך, 2007). פעילויות מוזיקליות שונות כגון שירה, דקלום או האזנה שכיחות ונפוצות ומתבצעות באופן יזום על ידי הגננת והצוות החינוכי (גייגר, 2018) או באופן ספונטני על ידי הילדים (גלושנקוף, תשס"ד). אומנות המוזיקה מהווה, אם כן, מרכיב משמעותי בחיי הגן והיא מלווה את סדר היום בגן באופנים שונים.

מרביתן של הפעילויות המוזיקליות שיוזמת הגננת מתקיימות בעת מפגשי המליאה, שבהם נוכחים כל ילדי הגן (גלושנקוף ושחר, 2004). תשומת הלב לפעילויות ייחודיות אלה היא הבסיס לפיתוח המחקר הנוכחי, שמטרתו לנסות ולאפיין את הפעילויות המוזיקליות המתרחשות בזמן מפגשי המליאה בגני הילדים מתוך התבוננות מעמיקה בתצפיות מצולמות של המפגשים בגן.

רקע תיאורטי

תרומת המוזיקה להתפתחות הילד

במקרים רבים הלגיטימציה לחינוך אומנותי ובכלל זה חינוך מוזיקלי בגיל הרך מתבססת על ספרות המחקר הענפה המתייחסת לאופן שבו האומנויות השונות תורמות להיבטים שונים בהתפתחותם של ילדים (גורלי-טוראל, 2008; Pramling & Garvis, 2009; Bamford, 2013). מספרות המחקר עולה כי ללימוד אומנויות השלכות גם על תחומים שאינם אומנותיים וכי אימון אומנותי משפיע על יכולת ההתמודדות עם מטלות חוץ-אומנותיות. בין כישורים

---

¹ מחקר זה נערך בסיוע ועדת המחקר הבין-מכללתית במכון מופ"ת ובסיוע הוועדה לעידוד מחקרים ורשות המחקר במכללת לוינסקי לחינוך.

אומנותיים אלה נכללים היכולת לדמיין אפשרויות מגוונות, היכולת לזהות נקודות מבט שונות, חשיבה יצירתית, מקוריות ותפיסה ממוקדת (Burton, Horowitz & Abeles, 1999; Eisner, 1999).

בהקשר של חינוך מוזיקלי, מחקרים מצביעים על קשרים מובהקים בין לימוד מוזיקה ואימון מוזיקלי לבין התפתחות קוגניטיבית של ילדים ומבוגרים (פורטוביץ, ליכטנשטיין, יוגורוב וברנד, 2010; Benz, Sellar, Hommel & Colzato, 2016; Schellenberg, 2006; Schlaug, 2005; Norton, Overy & Winner, 2005), התפתחות כישורים ויכולות שפתיים (Bolduc, 2008; Bamberger & diSessa, 2006), שיפור בהישגי תלמידים במתמטיקה (Tallal & Gaab, 2006), התפתחות כישורים חברתיים ותקשורת בין-אישית (Brand, 2008; Brand & Bar-Gil, 2010) והבעה של רגשות חיוביים (Forrai, 1997; Hendon & Bohon, 2007). ואכן, ממחקרים עולה כי לרוב המוזיקה משמשת אצל הגננות אמצעי וכלי לפיתוח כישורים חוץ-מוזיקליים יותר מאשר מטרה אסתטית בפני עצמה (Bresler, 1994; Byo, 1999). אחת הסיבות האפשריות לכך היא חוסר הביטחון העצמי המוזיקלי והדימוי המוזיקלי הנמוך של הגננת (Russell-Bowie, 2009).

פעילויות מוזיקליות משותפות לילדים ולמבוגרים

פעילויות מוזיקליות משותפות לילדים ולמבוגרים מתקיימות מרגע לידתו של הילד ולעיתים אף קודם לכן, עוד בהיותו ברחם אימו. חלק מן האינטראקציות בין הורים וילדים הן מוזיקליות מטבען ונחשבות ראשוניות ואינטואיטיביות (Papoušek, 1996; Trevarthen, 1999). מחקרים בנושא אופיין של פעילויות מוזיקליות משותפות מוקדמות נערכו באמצעות כלי מחקר מגוונים, כגון קריאה ביומניהן של אימהות או עריכת ראיונות עם הורים (Ilari, 2005; Young, 2008), ניתוח אוטו-אתנוגרפי (Mackinlay, 2009) וניתוח תצפיות מצולמות של אינטראקציות בין הורים לילדיהם (de l'Etoile, 2006; Longhi, 2003; Street, 2006). גם מחקרן של מועלם וקליין (מועלם וקליין, 2012; Mualem & Klein, 2013) התבסס על תצפיות מצולמות של 93 פעילויות מוזיקליות בין אימהות וילדיהן בני השנה. הממצאים הבולטים במחקר זה

הצביעו על כך שבפעילות המוזיקלית נמצאו ביטויים רבים יותר של רגש חיובי, מגע גופני, קשר עין בין האם והילד ושרשראות תקשורת ארוכות יותר, בהשוואה לפעילות של משחק. כמו כן נמצא שפעילויות מוזיקליות הן עשירות ומגוונות וכוללות, בין השאר, פעילויות של האזנה, צפייה, שירה, דקלום, נגינה ותנועה. נוסף על כך, נמצא במחקר זה כי מאפייני הפעילות המוזיקלית בגיל שנה נמצאו קשורים להתפתחות תקשורת רגשית בין האם לילד ולהיבטים של הבנת שפה. המחקר הנוכחי מתבסס בחלקו על מחקרן של מועלם וקליין (2012) ושואף לאפיין את הפעילויות המוזיקליות המתרחשות בשעת מפגש מליאה בגן בין הגננת והילדים.

פעילויות מוזיקליות בגן הילדים

מוזיקה, הכוללת פעילויות של האזנה, שירה, נגינה ותנועה, היא חלק בלתי נפרד ממארג הפעילויות ותחומי הדעת הנלמדים בגן (משרד החינוך, תשנ"ה; Pramling & Garvis, 2013) כשם שהיא מהווה חלק בלתי נפרד מחיי הילדים בתקופה זו, שבה הם מוקפים צלילים ומוזיקה מצעצועים, מהמדיה וממכשירים דיגיטליים שונים (Lamont, 2008; Young & Gillen, 2007). בגני הילדים בישראל מוזיקה מלווה פעילויות רבות ובעיקר חגים, חגיגות וטקסים (אייזנברג, 2014).

מחקרים שבדקו את השימוש שעושות גננות במוזיקה ואת האופן שבו הן תופסות את מקומה של המוזיקה בחיי הגן השתמשו בכלי מחקר מגוונים - שאלונים, ראיונות ותצפיות (גלושנקוף ושחר, 2004; Ehrlin & Wallerstedt, 2014; Ehrlin & Tivenius, 2018; Gillespie & Glider, 2010; Nardo, Custodero, Persellin & Brink Fox, 2006; Rajan, 2017). גלושנקוף ושחר (2004) בדקו את הקשר בין הידע המוזיקלי של גננות לבין הסוג, הכמות והאיכות של הפעילויות המוזיקליות המוצעות בגני הילדים. הממצאים נאספו באמצעות שאלון שמילאו 470 גננות, 21 תצפיות שתיעדו יום בחיי הגן ושמונה ראיונות חצי-פתוחים. צילומי הווידאו במחקר זה ארכו בין שעה לשלוש שעות ומטרתם הייתה לאסוף מידע על הציד המוזיקלי בגן, על סוגי הפעילויות המוזיקליות וסוגי הביטויים המוזיקליים השכיחים בגן ועל פינת המוזיקה. אחת המסקנות במחקרם של גלושנקוף ושחר מצביעה על כך שהחיים

המוזיקליים מתרכזים במפגשי המליאה, שבהם שרים בעיקר בליווי הקלטות מסחריות ומתנועעים לצליליהן של יצירות מוזיקליות. ההחלטה במחקר הנוכחי להתמקד בפעילויות המוזיקליות בשעת מפגשי המליאה מתבססת על מסקנה זו. מסקנה נוספת שעלתה במחקרם של גלושנקוף ושחר היא כי רפרטואר השירים בגנים איננו משותף. נמצאו מעט שירים, בעיקר שירי חג ומועד, המושרים ביותר מ-22 גנים. בעקבות המחקר יצאו החוקרים בקריאה לאגף הקדם-יסודי במשרד החינוך ולפיקוח המרכז בחינוך המוזיקלי להציע רפרטואר בסיסי, איכותי, מגוון, מן הישן ומן החדש, אשר עשוי ליצור אמצעי לקשר בין הדורות ולאפשר שפה משותפת בחברת הילדים בפרט ובחברה הישראלית היהודית בכלל. עוד נמצא במחקר (גלושנקוף ושחר, 2004) כי עמדות הגננות לגבי תפקיד המוזיקה כוללות התייחסות לכוחה של המוזיקה להשרות אווירה רגועה, לגרום לילדים להתרכז, לפתח יכולות קוגניטיביות ולסייע בלימוד תחומים חוץ-מוזיקליים. נוסף על כך, ציינו הגננות שהמוזיקה משמשת אמצעי להתפרקות וגם אמצעי לגיבוש חברתי. לאור זאת העלו החוקרים את הסוגיה - האם אין למוזיקה תפקיד בחוויה האסתטית? והאם זהו תפקידה של המורה למוזיקה בלבד?

בהתייחס לרפרטואר השירים בגנים, נמצא במחקר עדכני (גייגר, 2018) שבו השתתפו 78 גננות, שקיימים הבדלים משמעותיים בין השירים המושרים במרכז הארץ לאלה המושרים בפריפריה הצפונית. באזור הצפון שרו יותר שירים ותיקים (כאלה שנכתבו לפני יותר מ-40 שנה) מאשר במרכז הארץ. כמו כן, שירים חדשים, שנכתבו בעשור האחרון מושרים בגני הילדים במרכז הארץ יותר מאשר בצפון הארץ. המטרות העיקריות של שירה בגן הילדים, כפי שצינו על ידי הגננות שהשתתפו במחקר הן הנאת הילדים, היכרות עם התרבות העברית והעשרת עולם הרגש של הילד (גייגר, 2018).

במחקרם של גילספי וגליידר (Gillespie & Glider, 2010) בוצעו תצפיות של 24 שעות צפייה בכל אחד מחמישה גנים, ותועדו כל ההתנהגויות המוזיקליות של הגננות. בדומה למחקר של גלושנקוף ושחר (2004), גם במחקר זה נצפה שמרבית הפעילויות המוזיקליות התרחשו בשעת המפגש הקבוצתי. ממצאים נוספים מצביעים על כך שכל הגננות השתמשו במוזיקה בשכיחות גבוהה (41%) כדי לתמוך בלמידה האקדמית והחברתית של הילדים וכדי לתמוך

בפעילויות שגרתיות כגון סידור חפצים ומעבר בין פעילויות (31%). ארלין ווולרשטט (Ehrlin & Wallerstedt, 2014) השתמשו אף הם בתצפיות ובראיונות של מורים לגיל הרך בשבדיה אשר עברו השתלמות במוזיקה. הם מצאו שקיים ניגוד בין הביטחון שבו נעשו הפעילויות המוזיקליות בפועל לבין חוסר הביטחון המוזיקלי שבא לידי ביטוי בעמדותיהן המוצהרות של הגננות במהלך הראיונות.

במחקר עדכני (Ehrlin & Tivenius, 2018) בדקו החוקרות את המניעים לאופן שבו מלמדים מוזיקה בגני חובה בשבדיה באמצעות שאלון שהועבר ל-68 גננות. ממצאי המחקר מצביעים על כך שגננות שראו במוזיקה מיומנות ספציפית בלבד סיפקו לילדים באופן יחסי מעט פעילויות מוזיקליות, ואילו גננות המעריכות את יכולות ההשפעה של המוזיקה על תחומים אחרים סיפקו לילדים יותר פעילויות מוזיקליות. הפעילות המוזיקלית השכיחה ביותר הייתה שירה. ממצא דומה המתייחס לשירה נמצא במחקרם של נרדו ושות' (Nardo et al., 2006), שבחנו את מאפייניהן של פעילויות מוזיקליות ב-293 גני חובה בארצות הברית. ב-93% מהגנים דיווחו שמתקיימת פעילות שירה משותפת לגננת ולילדים בכל יום. במחקר עדכני אחר שנערך בגני חובה בארצות הברית 178 גננות ענו על שאלון מקוון (Rajan, 2017). 83% מהגננות דיווחו שהן משתמשות במוזיקה באופן יומיומי. ב-97% מהגנים מוזיקה הוצגה באמצעות דיסקים מוקלטים או באמצעות שירה. נוסף על כך, נמצא במחקר זה שהגננות השתמשו במוזיקה במרבית המקרים בזמן מפגשי המליאה (93%) וכמוזיקת רקע לפעילות אחרת (80%).

אינטראקציות בין גננות לילדי הגן

במסגרות החינוך לגיל הרך, אינטראקציות בין המחנכת לילדים מתקיימות לכל אורך יום הלימודים הן במתכונת מתוכננת, כגון מפגשי מליאה או עבודה בקבוצה קטנה, הן במתכונת מזדמנת. מפגשי המליאה הם חלק מסדר היום בגן כפי שמופיע בתוכנית המסגרת לגן הילדים (משרד החינוך, תשנ"ה), שבה מוצגות דרכי הוראה בגן הילדים: "סדר היום בגן הוא רב גוני ומשתנה. בחלק מן היום הילדים בוחרים באחת מן הפעילויות האלה: משחק, התנסות בחומרים ופעילות מודרכת, ובחלק קטן של היום הם עוסקים בפעילות במליאה: שיחה, סיפור,

משחק חברתי, שירה ועוד." (שם, עמ' 13). הפעילות במליאה היא אחת משלושה דפוסים ארגון ללמידה מודרכת בגן - למידה מודרכת פרטנית, למידה מודרכת בקבוצה ולמידה מודרכת במליאה. למידה מודרכת במליאה היא "מפגש הכולל את כל כיתת הגן בהנחיית גננת או מבוגר מקצועי מסייע. מטרת המפגש היא עיסוק בנושא, הקניית משמעת פנימית ויכולת להגיב בקבוצה גדולה, רכישה של מיומנויות חברתיות והתחלקות בחוויות. המפגש מתאים לפעילות מוזיקלית, לפעילות תנועה, לפעילות תיאטרון בובות, להמחזה, לקריאת סיפור וכדומה" (שם, עמ' 24). על הגננת מוטלת המשימה של התאמת אורך המפגש ותכניו לגיל הילדים ולהרכב הקבוצה הספציפית שבגנה.

סיכום

לאור סקירת הספרות ולנוכח השימוש שעושות גננות במוזיקה להשגת מטרות רגשיות, חברתיות ולימודיות, שואף המחקר הנוכחי להעמיק את ההבנה ביחס לעשייה המוזיקלית של גננות בשעת מפגשי המליאה שבגן.

מטרת המחקר המרכזית היא לבחון את המאפיינים של פעילויות מוזיקליות בין גננות לילדים בשעת מפגש מליאה. השאלות שייבחנו במחקר הן: (1) מהו משך הזמן המוקדש לפעילויות מוזיקליות במהלך המפגש? (2) מהו הרפרטואר המוזיקלי ומהם סוגי הפעילויות המוזיקליות שבהם משתמשות הגננות? מהו משך הזמן של כל סוג פעילות? (3) מהן המטרות הנלוות אשר באות לידי ביטוי במהלך הפעילויות המוזיקליות? (4) מהם ההבדלים בין גני טרום חובה וגני חובה בהקשר למאפייני הפעילויות המוזיקליות? (5) מהן אמונות הגננות לגבי חשיבות המוזיקה בגן כפי שעולה מתוך הראיונות עימן?

שיטת המחקר

גישת המחקר וסוג המחקר

המחקר משתייך לגישה של שילוב שיטות (mixed methods) ובו שילוב שיטת מחקר איכותנית ושיטת מחקר כמותית (אלפרט, 2010). המחקר הנוכחי, העוסק בהתבוננות, בניתוח ובפרשנות של האינטראקציות המוזיקליות המתרחשות בשעת מפגש בגנים במהלך שגרת הפעילות הרגילה של הגן, הוא מחקר איכותני נטורליסטי במהותו. המחקר נערך בסביבתן הטבעית של הגננות והילדים ואינו משפיע על התהליכים המתרחשים בעת המליאה (שקדי, 2003). במחקר נעשה שימוש בכלים איכותניים כגון תצפיות וראיונות. התצפיות המצולמות נותחו באמצעות ניתוח תוכן לשם מציאת הקטגוריות העיקריות של מאפייני האינטראקציות המוזיקליות. כמו כן, התקיימו ראיונות עם הגננות המשתתפות במחקר במטרה להעמיק את ההבנה לגבי מקומה של המוזיקה בגן בעיני הגננות. המחקר הכמותי בא לידי ביטוי בשלב ניתוח הנתונים. חלק מן הנתונים שנאספו נותחו באמצעות סטטיסטיקה תיאורית כגון מדידת שכיחות וממוצע משך זמן.

המחקר משתייך לסוגה של חקר מקרים מרובים המהווה מקרה פרטי של חקר מקרה (case study). חקר המקרה הוא תצפית על הפעילות האנושית במקום מסוים ובזמן מסוים (Stake, 2000). המקרים המרובים במחקר הנוכחי באים לידי ביטוי בשתי רמות – האחת, המספר הרב של מפגשי המליאה המצולמים אצל כל אחת מהגננות, והשנייה, מספר הגננות המשתתפות במחקר. המיזוג וההצלבה של הנתונים נערכו הן בין מפגשי המליאה של כל גננת בנפרד, הן בין כלל הגננות המשתתפות במחקר.

משתתפות המחקר

במחקר השתתפו חמש מנהלות גן מערים שונות ממרכז הארץ, שלוש גננות בגנים של ילדים בוגרים (גני חובה לבני 5-6) ושתי גננות בגנים של ילדים צעירים (גני טרום טרום חובה לבני 3-4) וזאת במטרה לבחון את ההבדלים בין הגילים השונים בהתייחס לשאלות המחקר. כל הגנים הם גנים ממלכתיים של אוכלוסייה דוברת עברית. החוקרת פנתה ל-15 גננות בהצעה

להשתתף במחקר, אך רק חמש גננות ענו בחיוב. ייתכן שצילום מפגשי המליאה הרתיע גננות רבות מהשתתפות במחקר.

לוח 1: פרטי הגננות המשתתפות במחקר

גננת	ותק בהוראה (בשנים)	השכלה	גיל הילדים	מספר מפגשי המליאה שצולמו
גננת א	21	תואר ראשון	6-5	5
גננת ב	29	תואר שני	6-5	6
גננת ג	20	תואר שני	6-5	6
גננת ד	8	תואר ראשון	4-3	6
גננת ה	20	תואר שני	4-3	7

מלוח 1 עולה שלרוב הגננות ותק של 20 שנות הוראה ויותר ($M=19.6$). כמו כן, לכולן תואר אקדמי - לשתיים מהן תואר ראשון ולשלוש תואר שני. בסך הכל צולמו 30 מפגשי מליאה, 13 בגנים של ילדים צעירים ו-17 בגנים של ילדים בוגרים.

כלי המחקר

המחקר הוצג לגננות באופן הבא: "את מוזמנת לקחת חלק במחקר העוסק במאפיינים ובתכנים של מפגשי מליאה בגן. המחקר יכלול צילומי וידאו של כמה מפגשי בוקר מהשלב של ההתארגנות לקראת המפגש ועד לפיזור הילדים לאחר סיום המפגש וכן ריאיון. אין צורך להכין או לתכנן באופן מיוחד את מפגשי המליאה אלא לנהל ולבצע אותם כפי שאת נוהגת לערוך אותם באופן רגיל בגן".

א. צילומי וידאו

השימוש בצילומי וידאו לצורך תיעוד תצפיות ואיסוף נתונים נפוץ בקרב חוקרים בתחום החינוך (שווט, 2005; Jaegermann & Klein, 2010), ובפרט בקרב חוקרי החינוך המוזיקלי בגיל הרך (Gluschkoff, 2005; Longhi, 2008; Street, 2006; Young, 2008). צילום הווידאו

במחקר הנוכחי הוא אמצעי לעריכת תצפיות לא משתתפות ומאפשר תיעוד של הפעילויות בזמן מפגש המליאה בגן באופן מדויק ורציף. יש לציין שהתצפיות התמקדו אך ורק במפגשי המליאה בגן ולא באירועים או במצבים נוספים שהתרחשו בעת הגעת החוקרת לגנים, כך שהתצפית יכולה להיחשב כתצפית מובנית.

בסך הכול צולמו 30 מפגשי מליאה במהלך פרק זמן של שנת לימודים מלאה. בחישוב מצטבר צולמו כמעט 17 שעות (16 שעות, 51 דקות ו-36 שניות). עשרים מפגשים צולמו על ידי החוקרת הראשית ועשרה מפגשים צולמו על ידי עוזרת מחקר. הצילומים התבצעו באמצעות מצלמת וידאו שהוחזקה בכף היד ולא הונחה על חצובה באופן קבוע כדי לאפשר לצלמת גמישות מירבית בזווית הצילום כך שאפשר יהיה לשנות את מיקום המצלמה בהתאם לסיטואציה במפגש. זווית הצילום הייתה רחבה עד כמה שאפשר, כך שהתאפשר לראות בבירור את פניה של הגננת וכן חלק משמעותי מן הילדים שהשתתפו במפגש. ההחלטה המתודולוגית לצלם רק מפגשי בוקר נבעה מן הצורך ליצור בסיס משותף למפגשי המליאה הרבים המצולמים ובכך לחדד את שאלת המחקר לבחינת המאפיינים של פעילויות מוזיקליות בשעת מפגשי מליאת בוקר בגן הילדים.

ב. ריאיון חצי-פתוח

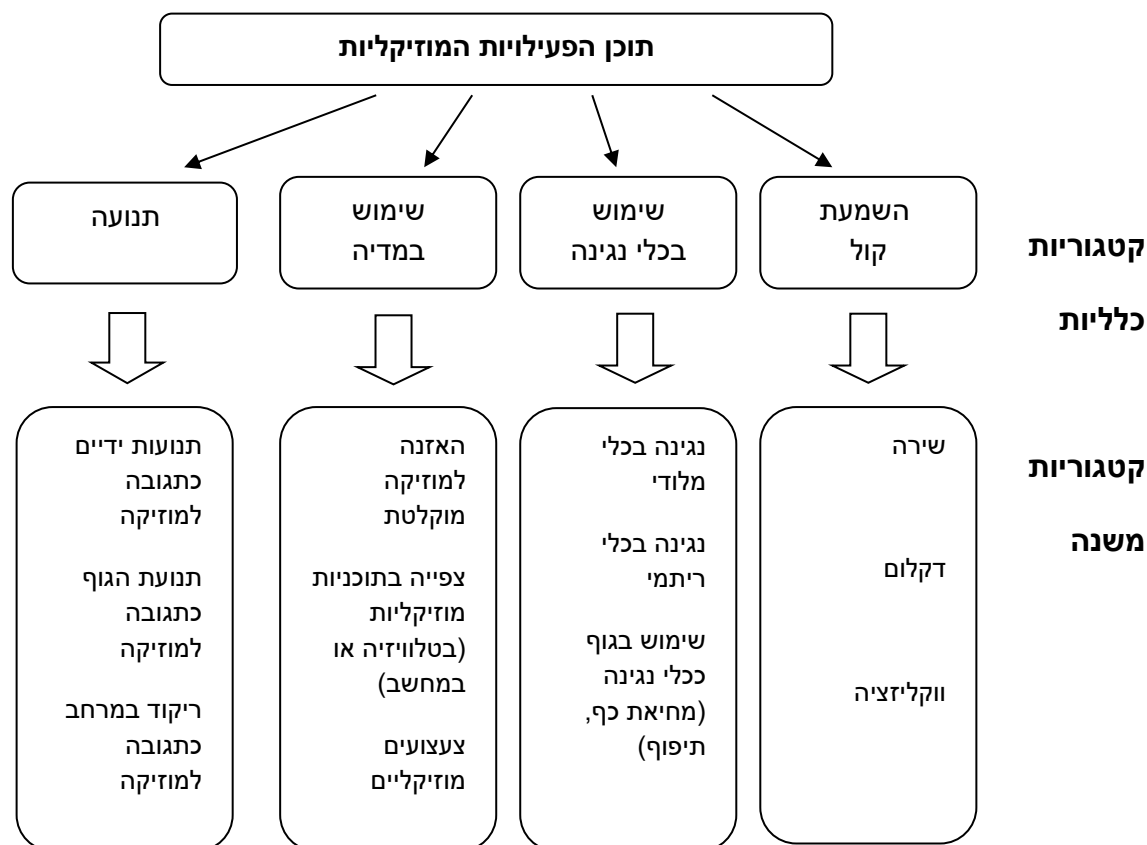
הריאיון עם כל אחת מהגננות התבצע בגן הילדים ונערך לאחר ביצוע כל צילומי הווידאו של מפגשי המליאה בגן. הראיונות כללו התייחסות לנושאים שונים, כגון תכנון מפגשי המליאה בגן, רפרטואר מוזיקלי וסוגי פעילויות מוזיקליות, קשר עם המורה למוזיקה ועמדתה של הגננת לגבי תפקידה וחשיבותה של המוזיקה בגן.

ניתוח הנתונים

א. כלי לניתוח תוכן הפעילויות

הכלי כולל ארבע קטגוריות של התייחסות: השמעת קול, שימוש בכלי נגינה, שימוש במדיה ותנועה. כל אחת מן הקטגוריות כוללת כמה קטגוריות משנה כפי שמוצג בתרשים 1. בכלי זה נעשה שימוש במחקר קודם שבדק אינטראקציות מוזיקליות בין אימהות לילדיהן בני השנה

(מועלם וקליין, 2012). במחקר הנוכחי נמדדו השכיחות ומשך הזמן של כל אחד מהמרכיבים שבאו לידי ביטוי בפעילויות המוזיקליות בין הגננת והילדים בשעת מפגשי המליאה.

תרשים 1: קטגוריות כלליות וקטגוריות משנה לניתוח תוכן הפעילויות המוזיקליות

(לפי מועלם וקליין, 2012)

ב. זיהוי מטרות נלוות לפעילויות המוזיקליות

כלי זה כולל קטגוריות המתארות את המטרות הנלוות אשר באו לידי ביטוי בפעילויות המוזיקליות בשעת מפגשי המליאה. הקטגוריות נבנו על בסיס התבוננות וניתוח של התצפיות המצולמות במחקר הנוכחי וכן על בסיס ידע תיאורטי בדבר קשרים אפשריים של המוזיקה להתפתחות הילד בתחומים שונים, כגון פיתוח קשב וריכוז, פיתוח זיכרון, יצירת אווירה רגועה, קידום יכולות חברתיות ובין-אישיות וכדומה (Dumont, Syurina, Feron & van Hooren, 2010; Hallam, 2017).

הליך הניתוח

ניתוח התוכן האיכותני התבצע באופן ידני ובאמצעות צפייה והתבוננות חוזרת בתצפיות המצולמות. כל סרטון נצפה שלוש פעמים ובכל צפייה תשומת לב החוקרת הופנתה להיבט אחר במפגש. הניתוח כלל שלוש מערכות של קטגוריות והתבצע בשלושה שלבים: השלב הראשון כלל ניתוח מפגש המליאה כולו בהקשר של מבנה המפגש והפעילויות השונות שהיו במהלכו. ניתוח זה כלל חלוקת המפגש לחלקים שונים ומדידת משך הזמן של כל חלק. הקטגוריות במערכת זו לא נקבעו מראש אלא הוגדרו במהלך ניתוח הנתונים. הקטגוריות כללו לדוגמה, התארגנות, פתיחה, הקראת סיפור, פעילות חקר מדעית, פעילות בהבנה כמותית, פעילות מוזיקלית תנועתית, הסבר על המשך היום, פיזור הילדים. השלב השני כלל התייחסות ספציפית לחלקים במפגש המליאה שכללו מוזיקה. בשלב זה נערך שימוש בכלי הניתוח לקטלוג תוכן הפעילויות המוזיקליות ונמדד משך הזמן של כל פעילות מוזיקלית. השלב השלישי כלל רישום המטרות הנלוות הבולטות שאפשר היה לזהות במהלך הפעילות המוזיקלית לכל פעילות בנפרד. הקטגוריות במערכת זו לא נקבעו מראש אלא הוגדרו במהלך ניתוח הנתונים. לדוגמה, הגננת מזמינה את התורנית לעמוד לפני ילדי הגן, לבחור כמה דקלומים ולדקלם אותם בצירוף תנועות הידיים המתאימות. בדקלום "ארבעה קופים מתנדנדים על העץ" המטרות הנלוות הבולטות היו "אוצר מילים" בקטגוריה הכללית של "היבט שפתי", "הבנה כמותית" בקטגוריה הכללית של "היבט קוגניטיבי" ו"ביטחון עצמי" בקטגוריה הכללית של "היבט רגשי" (דוגמה לשלושת שלבי הניתוח האיכותני מוצגת בנספח 1).

בהמשך התבצע ניתוח של הראיונות שנערכו עם הגננות על בסיס השאלות שהן נשאלו. תשובותיהן של הגננות חולקו לנושאים הבאים: תכנון מפגשי המליאה בגן, רפרטואר מוזיקלי וסוגי פעילויות מוזיקליות, קשר עם המורה למוזיקה, עמדתה של הגננת לגבי תפקידה וחשיבותה של המוזיקה בגן ולגבי ההשפעות של המוזיקה על התפתחות הילדים.

ניתוחי התוכן השונים נערכו על ידי החוקרת ועוזרת המחקר וזאת לאחר שהגיעו ל-90% הסכמה בדבר הקטגוריות השונות. מערכות הקטגוריות הראשונה והשלישית פותחו במהלך המחקר הנוכחי ואילו מערכת הקטגוריות השנייה מבוססת על כלי מחקר קיימים. עבור המערכות

שפותחו למחקר זה, גיבוש הקטגוריות כלל כמה שלבים בהתאם לניתוח תוכן המקובל במחקרים איכותניים (איילון וצבר-בן יהושע, 2010). בשלב הראשון הוגדרו "קטגוריות ראשוניות" באמצעות חיפוש אחר נושאים חוזרים בחומר הממצאים. בשלב הבא הוגדרו הקטגוריות בצורה מדויקת יותר. בהמשך התבצע "שלב הקידוד המוכוון" ובו נותחו יתר הנתונים על פי מערכות הקטגוריות שגובשו.

הניתוח הכמותי

הנתונים הכמותיים הוכנסו לקובץ עיבוד נתונים (Excel). בכל מפגש מליאה נרשמו הנתונים הבאים: (1) משך הזמן (בשניות) של המפגש כולו; (2) משך זמן המוזיקה (בשניות ובאחוזים) במהלך המפגש – ברוטו ונטו (פירוט והסבר מושגים אלה ראו בפרק הממצאים); (3) משך זמן (בשניות) כל אחת מן הפעילויות המוזיקליות במהלך המפגש; (4) מספר השירים או היצירות שהושמעו במהלך המפגש.

לנתונים השונים הופקו ממצאים של סטטיסטיקה תיאורית, כגון מינימום, מקסימום, ממוצעים וסטיית תקן. לשם בדיקת ההבדלים בין קבוצות הגיל בוצעו מבחני t לנתונים השונים. בהקשר לרפרטואר המוזיקלי נמדדה שכיחות הופעתם של השירים או היצירות על פי חלוקה לסגנונות וז'אנרים מוזיקליים. השכיחות נמדדה ללא חזרות ועם חזרות.

אתיקה מחקרית

בצילומי הווידאו במחקר הנוכחי צולמו גננות ילדים. הצילום דרש קבלת אישורים מתאימים ממפקחות הגנים ומהוועדה לאישור מחקרים במשרד החינוך. התקבלו האישורים הנדרשים מן המדען הראשי של משרד החינוך וממפקחות הגנים. כמו כן, נדרשה הסכמתן ואישורן של הגננות להשתתף במחקר, בצילומי המפגשים ובראיונות וכן אישורי ההורים להשתתפות ילדיהם במחקר. באמצעות הגננות הועברה פנייה להורים: "בשבועות הקרובים עתיד להתבצע מחקר בגן של ילדכם ובו יצולמו כמה מפגשי מליאה. מטרת המחקר היא לבחון את המאפיינים והתכנים של מפגשי מליאה בגן ולא נדרשת הכנה כלשהיא מצד הגננת או מצד הילדים. תשומת

הלב המרכזית במחקר מופנית אל הגננת ואל הפעילויות שהיא מציעה ועורכת עם הילדים ולכן אין התמקדות בעת הצילומים בילד מסוים. המחקר קיבל את האישורים הדרושים מן המדען הראשי של משרד החינוך. נא הודיעו לגננת אם אתם מאשרים או אינכם מאשרים את השתתפות ילדכם במחקר."

כאמור, במוקד תשומת הלב המחקרית עמדו הגננות ולכן לא נשאלו הילדים בעצמם אם הם מעוניינים להשתתף במחקר. עם זאת, הגננות הציגו בפני הילדים את החוקרת בתחילת כל מפגש וציינו בפניהם שהחוקרת מצלמת את המפגש כיוון שהיא מעוניינת ללמוד על האופן שבו מתקיימים מפגשי המליאה בגן.

למשתתפי המחקר הובהר שלא ייעשה שימוש בחומרים המצולמים מלבד לצורכי המחקר ושהחומרים המוצגים לא יפורסמו ולא יוצגו אלא באישורם המלא של כלל המצולמים. נוסף על כך, הובטח להם שבעת הצגת הממצאים ומסקנות המחקר תישמר אנונימיות הנחקרים ויוסותרו פרטים העלולים לחשוף את זהותם, אלא אם כן ניתן אישור לכך. יש לציין, שכדי לשמור על מהימנות המחקר, הוסבר לגננות שהמחקר בוחן את אופיים הכללי של המפגשים בגן ולא הוזכר ההקשר המוזיקלי. זאת, כדי לאפשר לגננות לשלב אינטראקציות מוזיקליות בזמן המפגש על פי בחירתן החופשית ובאופן הטבעי להן.

ממצאים

הממצאים כוללים התייחסות לארבעה היבטים: משך זמן המוזיקה במפגשים ומספר השירים/היצירות שהושמעו במפגש, סוגי הפעילויות המוזיקליות ומשך הזמן שלהן, הרפרטואר המוזיקלי שהגננות השתמשו בו, והמטרות הנלוות שזוהו במהלך הפעילויות המוזיקליות.

משך זמן המוזיקה במפגשים ומספר השירים/היצירות שהושמעו במפגש

בלוח 2 מוצגים ממצאים המתייחסים למשך זמן המוזיקה (באחוזים) במהלך המפגש ברוטו ונטו ולמספר השירים/היצירות שהושמעו במהלך המפגש בכלל המפגשים שצולמו במחקר.

המשמעות של משך זמן המוזיקה נטו היא משך הזמן שבו הושמעה או בוצעה מוזיקה מכל סוג (שיר, דקלום, יצירה מוזיקלית). משך זמן המוזיקה ברוטו כולל את משך הזמן שבו נשמעה המוזיקה ונוסף על כך, משכי זמן שבהם הגננת מתייחסת ומסבירה דבר מה הקשור למוזיקה. לדוגמה, הגננת מתייחסת לשיר הנשמע ומסבירה את משמעות המילים או נותנת הוראות לתנועה בין חלקי שיר שונים (ראו דוגמה בנספח 2).

לוח 2: משך זמן המוזיקה (באחוזים) ברוטו ונטו ומספר השירים/היצירות שהושמעו במהלך המפגש

sd	Mean	max	min	N	
15.44	23.28	56	2	30	מוזיקה ברוטו (באחוזים)
9.96	16.30	35	1	30	מוזיקה נטו (באחוזים)
2.08	4.00	9	1	30	מספר שירים/יצירות

מלוח 2 עולה שבכל מפגשי המליאה שתועדו נעשה שימוש במוזיקה, כלומר, לא נצפה אף מפגש מליאה ללא מוזיקה כלל. עוד עולה, שמשך הזמן הממוצע שבו נשמעת מוזיקה וישנו עיסוק במוזיקה (משך הזמן ברוטו) הוא כמעט רבע מזמן המפגש הכללי (23.28%) וכן שבמהלך מפגש מליאה מושמעים בממוצע ארבעה שירים או יצירות מוזיקליות. בלוח 3 מוצגים ממצאים הנוגעים להשוואה בין שתי קבוצות הגיל (13 מפגשים בגני צעירים ו-17 מפגשים בגני בוגרים) לגבי משך זמן המוזיקה ומספר השירים/היצירות שהושמעו במהלך המפגש.

לוח 3: מבחן t להשוואה בין שתי קבוצות הגיל בהתייחס למשך זמן המוזיקה (באחוזים)

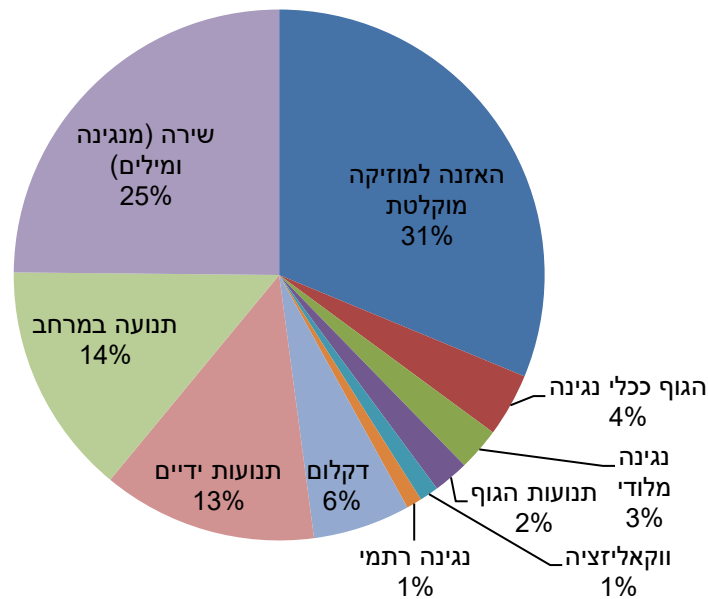
ברוטו ונטו ומספר השירים/היצירות שהושמעו במהלך המפגש

בוגרים						צעירים			
sig	df	t	sd	Mean	N	sd	Mean	N	
.031	28	2.2	1.69	3.29	17	2.25	4.92	13	מספר
		67							שירים/
									יצירות
.335	28	.98	12.4	20.86	17	18.75	26.44	13	מוזיקה
		1	1						ברוטו
									(באחוזים)
.436	28	.79	7.49	14.94	17	12.61	18.08	13	מוזיקה נטו
		6							(באחוזים)

מלוח 3 עולה שבמבחן t שנערך לבדיקת ההבדלים בין שתי קבוצות הגיל, נמצא הבדל מובהק בין שתי הקבוצות בהתייחס למספר השירים (או היצירות) המושמעים במהלך מפגשי המליאה $[t(28)=2.267, p<0.05]$, כך שממוצע השירים המושמע במהלך מפגש בגנים של צעירים $(M=4.92, SD=2.25)$ גבוה מממוצע השירים המושמע במהלך מפגש בגנים של בוגרים $(M=3.29, SD=1.69)$. אומנם ההבדלים בין הגילים בהתייחס למשך זמן המוזיקה נטו וברוטו אינם מובהקים, אך אפשר להבחין שמשך הזמן הממוצע בגני הצעירים גבוה יותר מאשר בגני הבוגרים.

משך הזמן של סוגי הפעילויות המוזיקליות

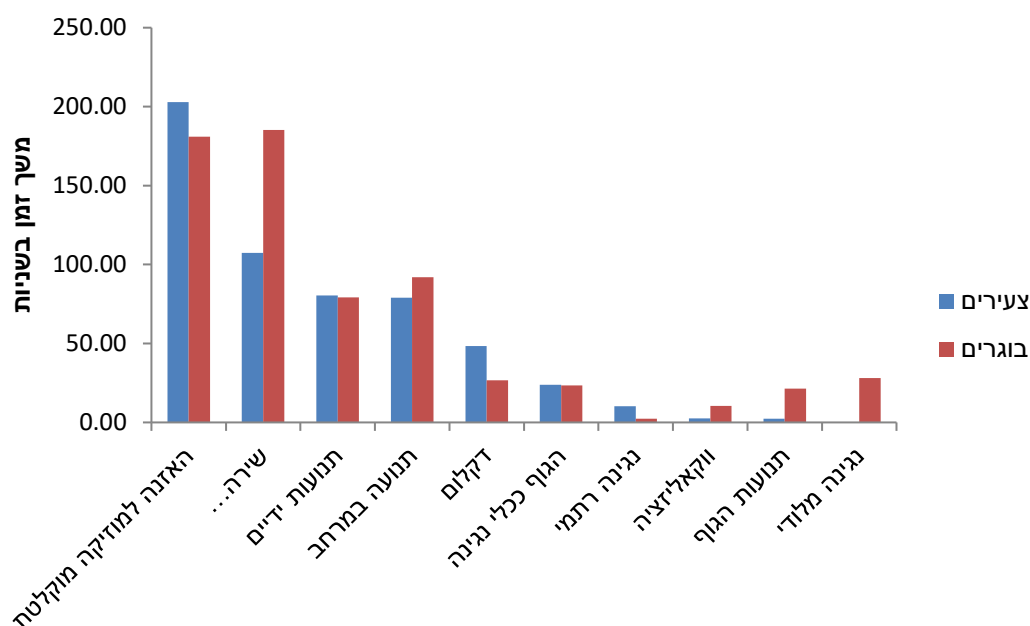
משך הזמן שהוקדש לכל פעילות נמדד בכל אחד מ-30 מפגשי המליאה שתועדו. תרשים 2 מציג את ההתפלגות (באחוזים) לפי סוג הפעילות בכלל המפגשים.

תרשים 2: התפלגות לפי סוג הפעילות המוזיקלית בכלל המפגשים

מתרשים 2 עולה שהפעילויות השכיחות ביותר הן האזנה למוזיקה מוקלטת, שירה, תנועה במרחב ותנועות ידיים כליווי למוזיקה. ארבע הפעילויות הללו מהוות 83% מסך הפעילויות המוזיקליות השונות. משך הזמן של כל פעילות נמדד בנפרד גם אם התרחשו שתי פעילויות במקביל. לדוגמה, כאשר הילדים והגננת הצטרפו בשירה למוזיקה מוקלטת משך הזמן נמדד הן בקטגוריה של האזנה למוזיקה מוקלטת, הן בקטגוריה של שירה. מצפייה בסרטונים (אך ללא נתונים כמותיים של משכי הזמן המדויקים) אפשר להצביע על כך שבמרבית המקרים שני סוגי פעילויות מתרחשות יחד, למשל האזנה למוזיקה מוקלטת לוותה בשירה או בתנועה במרחב או בתנועות ידיים. דקלומים לוו לרוב בתנועות ידיים או בתיפוף על הגוף, ובאחד הגנים שירה משותפת לוותה בנגינה בכלי מלודי של הגננת.

בהתייחס להשוואה בין שתי קבוצות הגיל בהקשר לסוגי הפעילויות השונות, לא נמצאו הבדלים מובהקים בין הקבוצות. עם זאת, אפשר להבחין בכיוונים מסויימים המצביעים על הבדלים בין הקבוצות כפי שעולה מתרשים 3.

תרשים 3: משך הזמן הממוצע (בשניות) המוקצה לכל פעילות מוזיקלית לפי קבוצות גיל

ההבדלים הבולטים (אף שאינם מובהקים) העולים מתרשים 3 מצביעים על כך שבגני בוגרים שרים יותר מאשר בגני הצעירים וכן מניעים את הגוף כתגובה למוזיקה יותר מאשר בגני הצעירים. כמו כן, נגינה בכלי מלודי על ידי הגננת נצפתה רק בגני הבוגרים ולא בגני הצעירים. יש לציין שרק גננת אחת מגני הבוגרים נצפתה מנגנת בכלי מלודי, בגיטרה, במהלך מפגשי המליאה. לעומת זאת, בגני הצעירים משתמשים בדקלומים יותר מאשר בגני הבוגרים ואף מאזינים למוזיקה מוקלטת מעט יותר מאשר בגני הבוגרים.

הרפרטואר המוזיקלי

הרפרטואר המוזיקלי במפגשי המליאה במחקר הנוכחי חולק לשבע קטגוריות על פי שכיחותם: שירי משחק, זמר עברי, שירי ילדים, דקלומים, מוזיקה קלסית כלית, מוזיקת עולם כלית ושירים לועזיים המושרים בעברית. שירי משחק כוללים שירים המשלבים תנועות ידיים, תנועות של איברי הגוף או תנועות של הגוף כולו במרחב. נוסף על כך, כלולים בקטגוריה זו שירי משחק אורייניים (לדוגמה, שיר המחלק מילה לשתי הברות: "שלום היא מילה מאוד יפה, ביד אחת יש לי ש וביד שנייה יש לי לום..."). הקטגוריה של זמר עברי כוללת שירי חגים, שירי עונות, שירי

מסורת ואת ההמנון. בקטגוריה של שירי ילדים כלולים שירים המיועדים באופן ספציפי לילדים או שנושא השיר הוא ילדים. לדוגמה, שירים מתוך "הכבש ה-16" (מילים: יונתן גפן, לחן: יוני רכטר), מתוך "ילדי בית העץ" (מילים: רן כהן אהרונב, לחן: יאיר כהן אהרונב) או שירי יום הולדת. בקטגוריה דקלומים נכללים טקסטים הנאמרים בהטעמה, ללא לחן ומדגישים את מקצב הטקסט. הקטגוריה מוזיקה קלסית כלית כוללת, לדוגמה, יצירות לפסנתר של מוצרט ומוזיקת מרש מצעדית לתזמורת. מוזיקת עולם כלית כללה שתי יצירות - תיפוף על דרבוקה במקצבים שונים בסגנון ים-תיכוני וקטע שנקרא "נקישות אפריקאיות" הכולל מקצבים שונים בכלי הקשה בסגנון מוזיקה אפריקאית. בקטגוריה שירים בלועזית המושרים בעברית נכללו שני שירים - "איזה אחלה עולם" (בביצוע גידי גוב ובמקור בביצוע לואי ארמסטרונג) והשיר "צוללת צהובה" של הביטלס שהותאמו לו מילים חדשות בעברית.

שכיחות הרפרטואר המוזיקלי לפי החלוקה לסגנונות המוזיקליים השונים שהושמעו במהלך מפגשי המליאה מוצגים בלוח 4 (הרפרטואר המוזיקלי המפורט בכל מפגש מובא בנספח 3). הלוח מציג את השכיחות הכוללת חזרות (לדוגמה, גננת שרה את אותו שיר בשלושה מפגשים שונים) וכן את השכיחות ללא חזרות (כלומר, מספר השירים/היצירות השונים שהושמעו).

לוח 4: שכיחות שירים ויצירות שהושמעו במהלך מפגשי מליאה לפי סגנונות מוזיקליים

סגנון מוזיקלי	שכיחות כולל חזרות	שכיחות ללא חזרות
שירי משחק	34	18
דקלומים	29	16
זמר עברי	25	24
שירי ילדים	16	16
מוזיקה קלסית כלית	8	6
מוזיקת עולם כלית	3	2
שירים לועזיים (בעברית)	2	2
סה"כ	117	84

מלוח 4 עולה שנצפו 84 שירים/יצירות שונים ו-33 פעמים היו חזרות על חלק מהפרטואר. הרוב הגדול של החזרות (30) נערך כחזרות במפגשים שונים של אותה גננת. לדוגמה, גננת ד חזרה בתחילת כל אחד מששת המפגשים שצולמו על שיר המשחק "תגידו לי שלום עם הידיים, תגידו לי שלום עם הרגליים..." שלוש חזרות בלבד נצפו בין הגננות השונות, כלומר, אותו שיר המושר בשני גנים שונים. השירים/היצירות שחזרו הם: 1. ההמנון הלאומי "התקווה"; 2. מוזיקת מצעד בסגנון מרש (ליום העצמאות); 3. דקלום "1,2,3,4 מי לגן שלנו בא?" החזרה של דקלום זה לא הייתה מדויקת כי אם בווריאציה שונה מעט של הטקסט.

עוד עולה מלוח 4 ומן השכיחות הכללית (כולל חזרות) של הסגנונות השונים, ששירי משחק ודקלומים מופיעים בשכיחות הרבה ביותר במהלך מפגשי מליאה. גננות א ו-ג נוטות לפתוח את מפגשי הבוקר עם שירי משחק ודקלומים הנבחרים על ידי ילד תורן. הילד התורן יושב לצד הגננת ובוחר את השירים והדקלומים מתוך קלסר. הגננות התייחסו לכך גם בראיונות עימן. גננת א: "יש לנו קלסר של שירי בוקר שכל הזמן מתווספים אליו שירים, במיוחד בתחילת שנה מתווספים אליו המון שירים, אחרי זה, זה פחות."

גננת ג: "אני מזמינה תורן בוקר, והוא מעביר את זה יחד איתי, הוא בוחר שירי בוקר, דקלומים, אז לומדים כל הזמן עוד ועוד שירים ודקלומים [...] ולפעמים אנחנו עושים גם חלק של ספורט, יש לנו שירי ספורט, ואז אנחנו מתעמלים קצת ביחד."

גם שירי זמר עברי ושירי ילדים נשמעים בשכיחות גבוהה במהלך מפגשי המליאה כפי שאפשר לראות מלוח 4. לעומת זאת, מוזיקה כלית כגון מוזיקה קלסית או מוזיקה כלית מתרבויות שונות בעולם נשמעה בשכיחות נמוכה יחסית. נתון מעניין העולה מהתבוננות על שכיחות השירים ללא חזרות הוא שהסגנון של זמר עברי מופיע בשכיחות הרבה ביותר. כלומר, המגוון הגדול ביותר של שירים שונים היה מקטגוריית הזמר העברי. ההתייחסות לפרטואר המוזיקלי באה לידי ביטוי גם בראיונות עם הגננות. חלקן מציינות באופן מיוחד את השימוש בחוברות "זמר לך לגיל הרך" שיצאו לאור על ידי משרד החינוך ובהן אוסף משירי הזמר העברי במיוחד לגיל הרך. גננת ב: "משוררים, נעמי שמר, דתיה בן דור ואחרים טהר לב, מנור, אני מכניסה שירים שבעצם

הם לא יכולים להיחשף אליהם בבית, וגם חושפת אותם למוזיקת עולם, זאת אומרת, זה לא רק נשאר פה, מוזיקה קלסית, המון המון ז'אנרים."

גננת ד:

בגן אני משתדלת שיהיה להם גם יצירות קלסיות, גם הכי הרבה אני משתמשת בשירים "מזמר רך לגיל הרך", כמעט כל השירים, אנחנו גם מעיינים בספר, ואם אני מדפיסה את אותו השיר, אנחנו גם בודקים אותו בספר, אז הם מאוד אוהבים להסתכל ולראות מה ילדים מגנים אחרים ציירו, לראות את התווים של השיר, למרות שהם לא יודעים.

שתי גננות התייחסו באופן מיוחד לסגנון המזרחי, הים-תיכוני כסגנון שאליו נחשפים ילדי הגן באופן טבעי בביתיהם. הן ציינו שסגנון זה אינו נכלל בטעמן האישי והן רואות את תפקידן בחשיפת הילדים לסגנונות נוספים וחדשים. לדוגמה, גננת ב: "יש את השירים השגרתיים שהם שומעים ביום יום בבית שלא תמיד יש להם מקום בגן גם מבחינת המילים שהן לא כל כך מתאימות, אז אני מביאה את העולם של המוזיקה שלי וחושפת אותם לעולמות שהם לא מכירים."

גננת ג: "אני פחות אוהבת את זה כי אני חושבת שהמילים שם והתוכן שם, והכול כל כך רדוד ואין הרבה מה ללמוד, אבל מצד שני אני לא רוצה ליצור איזשהו חלילה וחס אנטי, אז כשהם מביאים אני מאפשרת, אבל זה לא ממני."

נתונים נוספים שנאספו לגבי הרפרטואר המוזיקלי הם סולם השיר/היצירה – מז'ור או מינור, ומשקל השיר/היצירה – זוגי או משולש (ראו נספח 3). סולם ומשקל של יצירה מוזיקלית הם חלק מאבני הבניין התיאורטיות של המוזיקה ומן הנתונים לגביהם אפשר ללמוד על היבטים הקשורים לגיוון של המוזיקה שאליה נחשפים ילדי הגנים. הממצאים מצביעים על כך שהרוב הגדול של הרפרטואר הוא בסולם מז'ורי ובמשקל זוגי ואילו חלק קטן בלבד מן הרפרטואר הוא בסולם מינורי ובמשקל משולש.

זיהוי מטרות נלוות במהלך הפעילויות המוזיקליות

מתוך צפייה במפגשי המליאה המצולמים אפשר לזהות ולשער מהן המטרות הנלוות שבאו לידי ביטוי במהלך הפעילויות המוזיקליות. מטרות אלה מוצגות בלוח 5.

לוח 5: פירוט מטרות נלוות הבאות לידי ביטוי בפעילויות מוזיקליות בשעת מפגש מליאה

היבט קוגניטיבי	היבט שפתי	היבט מוטורי	היבט חברתי	היבט רגשי	היבט מוזיקלי
קשב	מודעות פונולוגית	הכרת איברי הגוף	חוויית חברתיות משותפות	ויסות רגשי – עוררות	יכולת שירה
זיכרון	העשרת אוצר מילים	הנעת הגוף	יכולות פרו- חברתיות	ויסות רגשי – הרגעה	תחושת פעמה ומקצב
חשיבה כמותית		התאמת תנועות למוזיקה	זהות תרבותית	תמיכה במעברים – כניסה למפגש	שמיעה פנימית
מושגים ותכנים			ביטחון עצמי	חשיפה למגוון סגנונות	

חלק מן המטרות הנלוות שנצפו הוזכרו גם על ידי הגננות בראיונות עימן. לדוגמה, גנת ב

מתייחסת לפן הקוגניטיבי, השפתי והמוזיקלי:

אני חושבת שהגיטרה זה כלי מאוד מאוד טוב לקשב, אני חושבת שדרך המוזיקה, אפשר להגיע להמון ילדים גם בתחום של הקשב וגם בתחום של השפה. הקניית שירים תמיד, תמיד מלווה בלימוד של המילים בהתעכבות על המילים הקשות, מילים נרדפות, בעצם העשרה שפתית, לחשוף אותם לעולמות שהם לא מכירים. אני חושבת שמוזיקה מדברת אל כולם, ודרכה אפשר להגיע לכול אחד באשר הוא.

גננת ג מתייחסת לאופן שבו המוזיקה עשויה לקדם זהות תרבותית:

היה לנו דיסק של שירי שבת הרגילים שהם כבר למדו, וראיתי שהם כבר מיצו את זה באיזשהו שלב, שיניתי להם את זה ולמדנו ריקודי עם, ואנחנו פשוט רוקדים ריקודי עם ביום שישי. זה ערך שהוא מעבר לשירים, למוזיקה ולריקודים, זה משהו שהוא שלנו, ישראלי.

גננת ד מתייחסת בדבריה למגוון היבטים – קוגניטיבי, שפתי, מוטורי ורגשי. היא מציינת

בדבריה דוגמה לתמיכה בביטחון העצמי של ילדה באמצעות המוזיקה:

דרך המוזיקה אפשר לגעת בכל ילד, ילד שיש לו קשיים אחרים, במוזיקה הוא יכול להיות טוב. בעצם גם בפעילות של הקניית השירים, אנחנו נוגעים בכל התחומים של השפה, של המתמטיקה בתנועה ובחווייה. אני חושבת שמוזיקה נוגעת בכול, גם בנפש של הילדים וגם דרך המוזיקה אפשר ללמד הרבה... את הכול. יש לי ילדה שמאוד קשה לה בכול התחומים, לפעמים היא לא מדברת, אבל במוזיקה היא... היא רוקדת, והיא יכולה להביע את עצמה כל כך טוב, ודווקא זה המקום שהצלחנו להרים אותה בגן.

ממצא נוסף שעלה מתוך צפייה בסרטוני המפגשים הצביע על הבדלים בין גני הצעירים והבוגרים. הגננות בגני הצעירים השתמשו במוזיקה למטרת הרגעה וויסות רגשי באופן רב יותר מגננות הבוגרים. בזמן ההאזנה למוזיקה הן יצרו מגע עדין ורך וקשר עין עם כל אחד מהילדים.

דיון

מטרת המחקר הנוכחי הייתה לבחון את המאפיינים של פעילויות מוזיקליות המתרחשות בעת מפגשי מליאה בגנים. הדיון יכלול התייחסות לארבעה היבטים על פי ממצאי המחקר. הראשון, משך זמן המוזיקה במפגשים ומספר השירים/היצירות שהושמעו במפגש. השני, סוגי הפעילויות המוזיקליות ומשך הזמן שלהן. השלישי, הרפרטואר המוזיקלי שהגננות השתמשו

בו, והיבט רביעי יתייחס למטרות הנלוות שזוהו במהלך הפעילויות המוזיקליות. כמו כן תהיה התייחסות להבדלים בין גני הצעירים לגני הבוגרים וכן למגבלות המחקר והשלכותיו.

מהממצא הראשון עולה שמשך הזמן הממוצע שבו נשמעת מוזיקה וישנו עיסוק במוזיקה (משך הזמן ברוטו), מגיע כמעט לרבע מזמן המפגש הכללי (23.28%) וכן במהלך מפגש מליאה מושמעים בממוצע ארבעה שירים או יצירות מוזיקליות. כמו כן, בכל 30 מפגשי המליאה שתועדו נעשה שימוש במוזיקה, כלומר, לא נצפה אף מפגש מליאה ללא מוזיקה כלל. ממצאים אלה מצביעים על כך שהמוזיקה משמשת מרכיב מרכזי ומשמעותי במפגשי המליאה בגן בגילים השונים. ממצאים אלה עולים בקנה אחד עם מחקרים קודמים שהצביעו על כך שלמוזיקה תפקיד משמעותי בחיי הגן בכלל ובמפגשי המליאה בפרט (אייזנברג, 2014; גייגר, 2018; גלושנקוף ושחר, 2004; Rajan, 2006; Nardo, et al., 2010; Gillespie & Glider, 2017).

בהתייחס לממצא השני נמצא שהפעילויות המוזיקליות בשעת מפגשי מליאה הן מגוונות ועשירות בדומה למחקר קודם שבדק אינטראקציות מוזיקליות בין אימהות ותינוקות (מועלם וקליין, 2012). הפעילות השכיחה ביותר, המשקפת את מקומה של הטכנולוגיה ושל אמצעי ההאזנה למוזיקה בעידן המודרני (Hughes & Hans, 2001), הייתה האזנה למוזיקה מוקלטת (31%) שלווה במרבית המקרים בשירה או בתנועה מסוג כלשהו. גם פעילות השירה נמצאה בשכיחות גבוהה במהלך מפגשי המליאה (25%) וכל אחת מהגנות שהשתתפו במחקר השתמשו בה, כמו גם בתנועות ידיים ובתנועה במרחב בעת שירה או השמעת מוזיקה (27%). בדומה לממצא במחקרם של ארלין ווולרשטט (Ehrlin & Wallerstedt, 2014) ובניגוד למחקר של ראסל-בואי (Russell-Bowie, 2009) ניכר שהשימוש בקול ובתנועה היוו משאב טבעי לגנות והן הרגישו בטוחות באופן שבו הן שרו והתנועעו עם הילדים.

בניגוד לשימוש הטבעי בקול שבו השתמשו כל הגנות, רק גנת אחת השתמשה בכלי נגינה מלודי (גיטרה) במהלך המפגשים. הנגינה בגיטרה דורשת הכשרה ולימוד מקצועי ואכן הגנת (גנת ב) ציינה בראיון עימה כי היא למדה לנגן במשך חמש שנים החל מגיל 12: "... והגיטרה איתי 30 שנים. לאן שאני הולכת היא כל הזמן נודדת איתי". הגיטרה מוצבת באופן קבוע בגן

והיא חלק בלתי נפרד מסביבת הגן. אין ספק שחשיפת הילדים לנגינה חיה באופן יומיומי מוסיפה ממד משמעותי וייחודי לחוויות המוזיקליות של ילדי גן זה. באמצעות הליווי של הגיטרה, הילדים נחשפים נוסף על המרכיב המלודי של המנגינה, גם לליווי הרמוני. חשיפה זו עשויה לפתח ולקדם את התפיסה ההרמונית אשר יש הטוענים שמתחילה להתפתח כבר בגיל שלוש (Berke, 2000; Kragness & Trainor, 2018). נוסף על כך, שילוב זה מפתח פונקציה קוגניטיבית חשובה והיא היכולת להתייחס בו זמנית לכמה מקורות מידע (פורטוביץ ושות', 2010).

היבט חשוב בהקשר להבדל בין השימוש במוזיקה מוקלטת לבין השימוש בשירה, נגינה או תנועה מתייחס ליכולת האלתור. כאשר הגננות שרות, מדקלמות, מתנועעות או מנגנות הן יכולות להתאים ולשנות את אופן הביטוי (למשל, מהירות או עוצמה) בהתאם לסיטואציה עם הילדים, בעוד שמוזיקה מוקלטת היא קבועה ואינה כוללת את האפשרות לאלתר. התיאור הבא לקוח ממפגש 1 של גננת ה, אשר פותחת את המפגש בשיר משחק שכולל תנועות במרחב החדר בהתאם למילים של השיר "כשאני בבוקר מתעורר, את הגוף שלי קצת מנער. לנער את הידיים, לנער את הרגליים, לנער גם את הבטן, לנער ולעצור":

הגננת הזמינה את ילדי הגן לעמוד ולהשתתף בפעילות. רק חלק מן הילדים נעמדו. היא התחילה לשיר אך לאחר המשפט הראשון עצרה והזמינה ועודדה את שאר הילדים לקום ולהשתתף. היא המשיכה לשיר ולהתנועע עם הילדים בהתאם למילים. את המילה "בטן" היא האריכה ואת המילה "לנער" שאחריה היא הדגישה באמצעות הגברת עוצמת הצליל והארכת הצליל. במילה "לעצור" היא עצרה עד שראתה שאכן כל הילדים פסקו מתנועת הניעור.

תיאור זה מדגים את האופן שבו הגננת שינתה והתאימה את שירתה בהתאם לסיטואציה הספציפית של הפעילות עם הילדים. אלתור זה התאפשר, כאמור, בזכות בחירתה של הגננת לשיר את השיר בקולה ולא באמצעות האזנה לשיר מוקלט. המסקנה העולה מהיבט זה היא שישנו צורך להדגיש את חשיבות השימוש של הגננות במשאבים הטבעיים של שימוש בקול,

בתנועה ואם אפשר גם בנגינה. יש צורך להדגיש ולפתח היבט זה בתוכניות ההכשרה של סטודנטים להוראה בגיל הרך.

בהקשר לממצא השלישי המתייחס לרפרטואר המוזיקלי שהושמע במהלך מפגשי המליאה, הממצא הבולט והמעניין הוא שישנה שונות רבה מאוד ברפרטואר. רק שלושה שירים/יצירות נצפו פעמיים, בכל פעם בגן אחר. ממצא זה עולה בקנה אחד עם ממצאי מחקרים קודמים (גייגר, 2018; גלושנקוף ושחר, 2004) שהעלו שישנו חוסר רפרטואר משותף בגני הילדים והצביעו על תהליך של התרחקות מתמדת בין גן ילדים אחד למשנהו בהקשר של הרפרטואר המוזיקלי. גלושנקוף ושחר הציעו שיש מקום לכוון ולהציע רפרטואר שירים שיהיה משותף לכלל הגנים. ואכן בשנת 2009 יצאה לאור החוברת הראשונה בסדרת "זמר לך לגיל הרך" בהוצאת משרד החינוך. בסדרה זו יצאו עד כה חמש חוברות והן כוללות רפרטואר מגוון ואיכותי של שירים. כפי שצוין בפרק הממצאים, שתי גננות ציינו באופן מיוחד בריאיון את השימוש שהן עושות בחוברות "זמר לך לגיל הרך". אומנם הרפרטואר המשותף לא בא לידי ביטוי במחקר הנוכחי, אך נוכחות חוברות אלה בגנים מצביעה על כיוון אפשרי של תהליך יצירת רפרטואר משותף לילדי הגנים. ממצא נוסף המחזק כיוון זה הוא שהמגוון הגדול ביותר של שירים שונים היה מקטגוריית הזמר העברי. המלצה הנובעת מממצאים אלה היא כי כדאי לחשוף גננות רבות באמצעות השתלמויות ייעודיות לקיומן של חוברות אלה ולקיומו של רפרטואר שירים איכותי לגיל הרך. ביטוי לחשיבות הרבה לקיומן של השתלמויות במוזיקה לגננות אפשר למצוא בדבריה של גננת ד:

לפני ההשתלמות לא הייתי מתערבת בשיעורי מוזיקה, ומה שהמורה למוזיקה הייתה מביאה הייתי מסכימה עם זה, ולפני שלוש שנים עשיתי את ההשתלמות אז אני מקפידה בתחילת השנה להיפגש עם המורה למוזיקה, להגיד לה מה חשוב לי שיהיה בשיעורי המוזיקה. שיהיו שירים מ"זמר לך לגיל הרך", שיהיו יצירות, שיהיו כלי נגינה. אני מאוד אוהבת את הדרך הזאת שמקנים לילדים את השירים ושירים של פעם שגדלנו עליהם.

דבריה של הגננת מצביעים על השינוי בתחושת הביטחון שלה לאחר שהשתתפה בהשתלמות.

ממצאים נוספים שעלו בהקשר לרפרטואר המוזיקלי מצביעים על כך ששירי משחק ודקלומים מופיעים בשכיחות הרבה ביותר במהלך מפגשי מליאה. גם שירי זמר עברי ושירי ילדים נשמעים בשכיחות גבוהה במהלך מפגשי המליאה. לעומת זאת, מוזיקה כלית כגון מוזיקה קלסית או מוזיקה כלית מתרבויות שונות בעולם נשמעה בשכיחות נמוכה יחסית. כמו כן, הרוב הגדול של הרפרטואר הוא בסולם מז'ורי ובמשקל זוגי ואילו חלק קטן בלבד מן הרפרטואר הוא בסולם מינורי ובמשקל משולש. ממצאים אלה מפתיעים בהשוואה להצהרותיהן של הגננות בראיונות עימן, שהצביעו על מודעות גדולה לצורך בגיוון סגנוני מוזיקלי, כפי שעולה, לדוגמה, מדבריה של גננת ב:

[...] עושים מוזיקת עולם, לא רק במסגרת המוזיקה הישראלית. השנה הייתה לנו מוזיקה מאירלנד, מוזיקה מאמריקה, מאנגליה, מדרום אמריקה, כל מיני סגנונות. ואני חושפת אותם לזמרים ישראלים שהם לא מכירים, בבתים שלהם הם יותר שומעים מוזיקה מזרחית. השנה הכרנו את עידן רייכל, למדנו עליו, גם מוזיקה קלסית, שהם לא מכירים מין הסתם מהבתים שלהם.

מסתמנת כאן סתירה, אם כן, בין הרצוי והמצוי בשטח. גם אייזנברג (2014) מצאה במחקרה שישנו הבדל בין דיווחן של מורות למוזיקה בגנים לגבי שימוש בשירי חג מסורתיים לבין השימוש בפועל בשירי חג אלה בחגיגות בגן. בשני המקרים נראה שההבדל בין המודעות למצב הרצוי לבין המצב המצוי בשטח נובע מהצורך להיענות ל"דרישות הקהל", בין שאלה הם ההורים בחגיגות ובין שאלה הילדים בגן. לפיכך, עולה צורך לחזק את ביטחוןן של הגננות בהצגת רפרטואר עשיר ומרובה סגנונות, החושף את הילדים למורכבות מוזיקלית רבה יותר הן מבחינה טונלית, הן מבחינת משקלים ומקצבים (Gordon, 1997) ולא להשאיר מלאכה זו רק למורה למוזיקה הפועלת בגן.

בהתייחס לממצא האחרון נראה שזיהוי מגוון המטרות הנלוות הוא ניסיון לפתח כלי שישרת הן חוקרים, הן גננות ואנשי מקצוע בגיל הרך. בהיבט מחקרי, כלי זה יכול להוות בסיס לחשיפת היבטי התפתחות אשר באים לידי ביטוי בהתנהגויותיהם של מחנכים, מטפלים וילדים ואשר

עשויים להיות קשורים להתנהגויות מוזיקליות. בהיבט פדגוגי, כלי זה יכול להוות בסיס לפיתוח מערכי שיעור, פעילויות ותוכניות לימוד לגננות ומחנכים בגיל הרך כמו גם למורים למוזיקה בגיל הרך ולמורים למוזיקה בבתי ספר. בדומה למחקרים קודמים (Bresler, 1994; Byo, 1999; Ehrlin & Tivenius, 2018) גם הגננות במחקר הנוכחי התייחסו לקשרים האפשריים של המוזיקה עם תחומי התפתחות שונים ונראה שלרוב המוזיקה משמשת אצלן אמצעי וכלי לפיתוח כישורים חוץ-מוזיקליים יותר מאשר מטרה אסתטית בפני עצמה. יוצאת דופן בהקשר זה היא גננת ב שעשתה שימוש מושכל באופן מיוחד במוזיקה בעת מפגשי המליאה. מצפייה חוזרת בתיעוד המפגשים של גננת זו ניכר שנוסף על היבטים קוגניטיביים, שפתיים, מוטוריים, רגשיים וחברתיים, מדגישה הגננת גם את ההיבט המוזיקלי של הילדים, כגון טיפוח יכולת השירה ותחושת הפעמה והקצב, טיפוח שמיעה פנימית וחשיפה למגוון סגנונות. באופן זה נראה שהגננת מפתחת את ההנאה האסתטית מהאזנה למוזיקה ומשירה משותפת ובכך היא רואה במוזיקה מטרה אסתטית בפני עצמה.

בהתייחס להבדלים בין קבוצות הגיל, אפשר להבחין שמשך הזמן הממוצע בגני הצעירים גבוה יותר מאשר בגני הבוגרים, אם כי לא באופן מובהק. חיזוק למגמה זו נמצא בהבדל מובהק בין שתי הקבוצות בהתייחס למספר השירים/היצירות המושמעים במהלך מפגשי המליאה. בגנים של צעירים משמיעים בממוצע יותר שירים ($M=4.92$) מאשר בגני הבוגרים ($M=3.29$). כלומר, למוזיקה מקום מרכזי יותר במהלך מפגשי המליאה בקרב גני הצעירים מאשר בגני הבוגרים. ממצא זה משקף את השינויים שחלים במפגשי המליאה עם התפתחות הילדים. באופן כללי אפשר לומר שגננות הבוגרים מקדישות זמן רב יותר במפגשי המליאה לפיתוח השיח עם הילדים, כהכנה למצפה להם בכיתה א, וייתכן שהקדשת זמן זו באה על חשבון זמן המוזיקה. גננות הצעירים, לעומת זאת, שאינן חשות באותה מידה את לחץ ההכנה לכיתה א, מאפשרות לעצמן להקדיש זמן רב יותר למוזיקה במהלך המפגשים. ממצא נוסף העלה שהגננות בגני הצעירים משתמשות במוזיקה למטרת הרגעה וויסות רגשי באופן רב יותר מגננות הבוגרים. ההרגעה נוצרת גם מכך שהגננת יוצרת מגע עדין ורך וקשר עין עם כל אחד מהילדים בזמן ההאזנה למוזיקה. לדוגמה, בזמן האזנה לשיר מוקלט שאופיו שקט ורגוע,

עוברת הגננת כשעל כף ידה בובת פרווה ומלטפת ברוך כל אחד מהילדים היושבים. גננת ד, גננת בגן צעירים, ערכה פעילות זו בחמישה מפגשי מליאה מתוך שישה שצולמו בגנה. נראה אם כן, שוויסות רגשי, הרגעה ומגע באמצעות מוזיקה מתקיימים יותר בקרב גני הצעירים. ואכן, בקבוצת הגיל 3-4 ילדים רבים עדיין נמצאים בעיצומו של תהליך למידה של ויסות עצמי רגשי (סרף, קופר ודהארט, 2004) ושימוש בפעילות מוזיקלית כפי שתוארה יכול לתמוך בתהליך זה (Thoma, Ryf, Mohiyeddini, Ehlert & Nater, 2012).

המלצות המחקר והשלכותיו

ממצאי מחקר זה רלוונטיים להכשרה להוראה בכך שהם מעלים למודעות הסטודנטים לחינוך בגיל הרך את העושר הרב של פעילויות מוזיקליות בין גננות לילדים וחושף את הסטודנטים לאופנים שונים שבהם משתמשות גננות במוזיקה במהלך מפגשים בגן. היכולת לנהל מפגש עם כל ילדי הגן היא יכולת המתפתחת בהדרגה לאורך שנות ההכשרה להוראה. המחקר הנוכחי מצביע על השימוש במוזיקה כאמצעי אפשרי לקידום תחושת הביטחון העצמי ותחושת המסוגלות העצמית של סטודנטים לחינוך בגיל הרך בהיבטים הקשורים לביצוע מוזיקלי ולשילוב פעילויות מוזיקליות בשעת מפגש בגן. מחקר זה ממחיש לגן או לגננת לעתיד את חשיבות הידע הנרכש בלימודי המוזיקה לצורך עבודה יצירתית ומטפחת.

מומלץ לפתח ולהדגיש את המרכיבים הבאים בתוכניות ההכשרה של סטודנטים להוראה בגיל הרך ובהשתלמויות מקצועיות לגננות: (1) חשיבות השימוש של הגננות במשאבים הטבעיים של שימוש בקול, בתנועה ואם אפשר גם בנגינה, המאפשרים שליטה ויכולת שינוי והתאמה לסיטואציה. (2) חשיפה לקיומן של חוברות "זמר לך לגיל הרך" ולקיומו של רפרטואר שירים איכותי לגיל הרך ולדרכי העבודה עם רפרטואר זה. (3) חיזוק ביטחון של הגננות בהצגת רפרטואר עשיר ומרובה סגנונות, רפרטואר החושף את הילדים למורכבות מוזיקלית רבה יותר הן מבחינה טונלית, הן מבחינה מקצבית ומשקל. (4) הקדשת זמן רב יותר לפעילויות מוזיקליות באופן מודע על ידי הגננות גם בגני הבוגרים. (5) שימוש בכלי המפרט את מגוון המטרות הנלוות הבאות לידי ביטוי במהלך פעילויות מוזיקליות הן בהיבט מחקר, הן בהיבט פדגוגי.

מגבלות המחקר והצעות למחקרי המשך

אומנם במחקר הנוכחי תועדו מספר רב של מפגשי מליאה, אך מספר הגננות שהשתתפו בו היה מצומצם. מחקר המשך יכול לכלול צילום גננות נוספות הן מגני הצעירים, הן מגני הבוגרים כדי לאפשר ניתוח כמותי סטטיסטי שיוכל להצביע על הבדלים מובהקים נוספים בין קבוצות הגיל. מגבלה נוספת יכולה לנבוע מכך שהגננות שהשתתפו במחקר היו גננות עם ותק רב בהוראה וכך למעשה תועדה תמונת מצב הנכונה למפגשי מליאה של גננות ותיקות. במחקר המשך אפשר לצלם ולנתח גם מפגשי מליאה של גננות מתחילות ולערך השוואה המתייחסת להיבט זה. מחקרי המשך נוספים יכולים לכלול צפייה משותפת של החוקר והגננות במפגשים המצולמים ותייעוד וניתוח תגובותיהן במהלך הצפייה וכן שימוש בשאלון מקוון שיישלח למספר רב של גננות וייתחס להיבטים השונים של פעילויות מוזיקליות בשעת מפגשי מליאה בפרט ובחיי הגן בכלל.

רשימת מקורות

אייזנברג, מ' (2014). *שימוש בשירי חג בגני הילדים בישראל: הלכה ומעשה*. חיבור לשם קבלת תואר מוסמך, המחלקה למוזיקה, אוניברסיטת בר-אילן, רמת-גן.

איילון, י' וצבר-בן יהושע, נ' (2010). תהליך ניתוח תוכן לפי תיאוריה מעוגנת בשדה. בתוך ל' קסן ומ' קרומר-נבו (עורכות), *ניתוח נתונים במחקר איכותני* (382-359). אוניברסיטת בן-גוריון בנגב.

אלפרט, ב' (2010). שילוב ניתוחים כמותיים במחקרים איכותניים. בתוך ל' קסן ומ' קרומר-נבו (עורכות), *ניתוח נתונים במחקר איכותני* (356-333). אוניברסיטת בן-גוריון בנגב.

גורלי-טוראל, ט' (2008). חינוך יצירתי, אמנותי ומוזיקלי לגיל הרך. בתוך פ"ש קליין וי' יבלון (עורכים), *ממחקר לעשייה בחינוך לגיל הרך* (235-201). הוועדה לבחינת דרכי החינוך לגיל הרך, האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים.

גייגר, א' (2018). "שתלתם ניגונים" – שירה בגני הילדים במרכז הארץ בהשוואה לגני הילדים בפריפריה הצפונית במדינת ישראל. *זמן חינוך*, 4, 112-85.

גלושנקוף, ק' (תשס"ד). מוזיקה היא גם משחק ילדים – על פעילות מוזיקלית יוצרת בגיל הרך.

בתוך פ' קליין וד' גבעון (עורכות), *חלונות לעולם – האמנות והמדע להעשרת החוויה הלימודית בגיל הרך* (59-35). רמות – אוניברסיטת תל-אביב.

גלושנקוף, ק' ושחר, נ' (2004). *מקומה ותפקידה של הגננת בחיי המוזיקה בגן הילדים - דו"ח מחקר*. מכללת לוינסקי לחינוך ומכון מופ"ת.

מועלם, א' וקליין, פ' (2012). אינטראקציות מוזיקליות בין אימהות לילדיהן בני השנה: תדירות, תכנים ומאפיינים. *חוקרים @ הגיל הרך*, 1, 110-73.

משרד החינוך, האגף לחינוך קדם יסודי. (2007). *חינוך מוזיקלי. תוכנית ביניים ליישום נושאים נבחרים בתחומי החינוך לאמנויות בגיל הרך* (4-25). האגף לחינוך קדם יסודי.

<https://cms.education.gov.il/NR/ronlyres/A2E6A003-2546-425F-9CC4-0868501A81D5/48881/OmanuiotBeynayim.pdf>

משרד החינוך התרבות והספורט. (תשנ"ה). *תוכנית מסגרת לגן הילדים גילאי 3-6*. המחבר. סרופ, א', קופר, ר' ודהארט, ג' (2004). *התפתחות הילד – טבעה ומהלכה* (מהדורה שלישית). האוניברסיטה הפתוחה.

פורטוביץ, ע', ליכטנשטיין, א', יוגורוב, ל' וברנד, א' (2010). מנגנוני יסוד המקשרים בין למידת מוזיקה ובין שיפור ביכולות קוגניטיביות וחברתיות. *מנעד: מחקרי ישראל במוזיקולוגיה* *Min-Ad: Israel Studies in Musicology Online*, 8, 128-106.

שוחט, צ' (2005). *השפעת אופן הגשת אביזרי משחק במעונות יום על התנהגותם של פעוטות*. חיבור לשם קבלת תואר דוקטור לפילוסופיה, בית-הספר לחינוך, אוניברסיטת בר-אילן, רמת-גן.

שקדי, א' (2003). *מילים המנסות לגעת: מחקר איכותני - תאוריה ויישום*. רמות - אוניברסיטת תל-אביב.

- Bamberger, J., & diSessa, A. (2003). Music as embodied mathematics: A study of a mutually informing affinity. *International Journal of Computers for Mathematical Learning*, 8(2), 123-160.
- Bamford, A. (2009). *The wow factor: Global research compendium on the impact of arts in education*. Waxmann.
- Benz, S., Sellaro, R., Hommel, B., & Colzato, L. S. (2016). Music makes the world go round: The impact of musical training on non-musical cognitive functions—A review. *Frontiers in Psychology*, 6, Article ID 2023.
- Berke, M. K. (2000). *The ability of preschool children to recognize chord changes and audiate implied harmony*. Doctoral dissertation, University of Arizona. ProQuest Dissertations Publishing.
- Bolduc, J. (2008). The effects of music instruction on emergent literacy capacities among preschool children: A literature review. *Early Childhood Research and Practice*, 10(1).
<http://ecrp.uiuc.edu/v10n1/bolduc.html>
- Brand, E. (2008). Improving interpersonal communication through music. In S. Malbrán & G. Mota (Eds.), *Proceedings of the 22nd International Society of Music, Bologna, 2008* (71–79). Porto, Portugal: internal publication.
- Brand, E., & Bar-Gil, O. (2010). Improving interpersonal communication through music. *Min-Ad: Israel Studies in Musicology*, 8, 57-73.
- Bresler, L. (1994). Music in a double bind: Instruction by non-specialists in elementary schools. *Arts Education Policy Review*, 95(3), 30-37.
- Burton, J. M., Horowitz, R., & Abeles, H. (1999). Learning in and through the arts: Curriculum implications. In E. B. Fiske (Ed.), *Champions of change: The impact of the arts on learning* (35-46). Arts Education Partnership.

- Byo, S. J. (1999). Classroom teachers' and music specialist's perceived ability to implement the National Standards for Music Education. *Journal of Research in Music Education*, 47(2), 111-123.
- De l'Etoile, S. K. (2006). Infant behavioral responses to infant-directed singing and other maternal interactions. *Infant Behavior and Development*, 29, 456–470.
- Dumont, E., Syurina, E. V., Feron, F. J. M., & van Hooren, S. (2017). Music interventions and child development: A critical review and further directions. *Frontiers in Psychology*, 8, 1694.
- Ehrlin, A., & Tivenius, O. (2018). Music in preschool class: A quantitative study of factors that determine the extent of music in daily work in Swedish preschool classes. *International Journal of Music Education*, 36(1), 17-33.
- Ehrlin, A., & Wallerstedt, C. (2014). Preschool teachers' skills in teaching music: Two steps forward one step back. *Early Child Development and Care*, 184(12), 1800-1811.
- Eisner, E. W. (1999). What do the arts teach? *Royal Society of Arts Journal*, 2, 42-51.
- Forrai, K. (1997). The influence of music on the development of young children: Music research with children between 6 and 40 months. *Early Childhood Connections*, 3(1), 14-18.
- Gillespie, C. W., & Glider, K. R. (2010). Preschool teachers' use of music to scaffold children's learning and behavior. *Early Child Development and Care*, 180(6), 799-808.

- Gluschkof, C. I. (2005). *Spontaneous musical behaviors in Israeli Jewish and Arab kindergartens: Searching for universal principles within cultural differences*. Unpublished doctoral dissertation, Hebrew University of Jerusalem, Israel.
- Gordon, E. (1997). *A music learning theory for newborn and young children*. GIA Publications.
- Hallam, S. (2010). The power of music: Its impact on the intellectual, social, and personal development of children and young people. *International Journal of Music Education*, 28(3), 269–289.
- Hendon, C., & Bohon, L. M. (2007). Hospitalized children's mood differences during play and music therapy. *Child: Care, Health and Development*, 34(2), 141-144.
- Hughes, R., & Hans, J. D. (2001). Computers, the internet, and families: A review of the role new technology plays in family life. *Journal of Family Issues*, 22, 776. <http://jfi.sagepub.com/cgi/content/abstract/22/6/776>
- Ilari, B. S. (2005). On musical parenting of young children: Musical beliefs and behaviors of mothers and infants. *Early Child Development and Care*, 175(7-8), 647-660.
- Jaegermann, N., & Klein, P. S. (2010). Enhancing mothers' interactions with toddlers who have sensory-processing disorders. *Infant Mental Health Journal*, 31(3), 291-311.
- Kragness, H. E., & Trainor, L. J. (2018). Young children pause on phrase boundaries in self-paced music listening: The role of harmonic cues. *Developmental Psychology*, 54(5), 842-856.

- Lamont, A. (2008). Young children's musical worlds: Musical engagement in 3.5-year-olds. *Journal of Early Childhood Research*, 6(3), 247–261.
- Longhi, E. (2003). *The temporal structure of mother-infant interactions in musical contexts*. Unpublished doctoral dissertation, The University of Edinburgh, UK.
- Longhi, E. (2008). Emotional responses in mother-infant musical interactions: A developmental perspective. *Behavioral and Brain Sciences*, 31, 586-587.
- Mackinlay, E. (2009). Singing maternity through autoethnography: Making visible the musical world of myself as a mother. *Early Child Development and Care*, 179(6), 717-731.
- Mualem, O., & Klein, P. S. (2013). The communicative characteristics of musical interactions compared with play interactions between mothers and their one-year-old infants. *Early Child Development and Care*, 183(7), 899-915.
- Nardo, R. L., Custodero, L. A., Persellin, D. C., & Brink Fox, D. (2006). Looking back, looking forward: A report on early childhood music education in accredited American preschool. *Journal of Research in Music Education*, 54, 278–292.
- Papoušek, M. (1996). Intuitive parenting: A hidden source of musical stimulation in infancy. In I. Deliege & J. Sloboda (Eds.), *Musical beginnings: Origins and development of musical competence* (88-112). Oxford University Press.
- Pramling, N., & Garvis, S. (2013). The arts in early childhood education. In L. Meyer (Ed.), *Oxford bibliographies in education*. Oxford University Press.

- Rajan, R. S. (2017). Preschool teachers' use of music in the classroom: A survey of Park District Preschool Programs. *Journal of Music Teacher Education, 27*(1), 89–102.
- Russell-Bowie, D. (2009). What me? Teach music to my primary class? Challenges to teaching music in primary schools in five countries. *Music Education Research, 11*(1), 23–36.
- Schellenberg, E. G. (2006). Long-term positive associations between music lessons and IQ. *Journal of Educational Psychology, 98*(2), 457-468.
- Schlaug, G., Norton, A., Overy, K., & Winner, E. (2005). Effects of music training on the child's brain and cognitive development. *Annals of the New York Academy of Sciences, 1060*, 219-230.
- Stake, R. E. (2000). Case studies. In N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (Eds.), *Handbook of qualitative research* (2nd ed.) (435-454). Sage.
- Street, A. (2006). *The role of singing within mother-infant interactions*. Unpublished doctoral dissertation, University of Roehampton, UK.
- Tallal, P., & Gaab, N. (2006). Dynamic auditory processing, musical experience, and language development. *Trends in Neurosciences, 29*(7), 382-390.
- Thoma, M. V., Ryf, S., Mohiyeddini, C., Ehlert, U., & Nater, U. M. (2012). Emotion regulation through listening to music in everyday situations. *Cognition and Emotion, 26*(3), 550–560.
- Trevarthen, C. (1999). Musicality and the intrinsic motive pulse: Evidence from human psychobiology and infant communication. *Rhythms, musical narrative, and the origins of human communication. Musicae Scientiae, Special Issue, 1999-2000*, 157-213.

Young, S. (2008). Lullaby light shows: Everyday musical experience among under-two-year-olds. *International Journal of Music Education*, 26(1), 33-46.

Young, S., & Gillen, J. (2007). Toward a revised understanding of young children's musical activities: Reflections from the day in the life project. *Current Musicology*, 84, 79–99.

נספח 1: דוגמה לשלושת השלבים בניתוח מפגש

גננת ג – מפגש 1

שלב שלישי	שלב שני	שלב ראשון		
		מספר זמן החלק	הזמן במפגש	כותרת החלק
מטרות נלוות	פירוט הפעילות המוזיקלית	13 שני'	00:00-00:13	התארגנות
		13 שני'	00:14-00:27	פתיחה
מוטורי – תנועת הגוף חברתי - חוויות משותפות	האזנה למוזיקה מוקלטת תנועה במרחב	170 שני'	00:28-03:18	פעילות מוזיקלית תנועתית
		18 שני'	03:19-03:37	התארגנות
		8 שני'	03:38-03:46	בחירת תורן
קוגניטיבי – קשב מוזיקלי - תחושת פעמה ומקצב רגשי – ביטחון עצמי	דקלום קצבי	9 שני'	03:47-03:56	ברכת בוקר טוב עם תוף (התורנית)
		20 שני'	03:57-04:17	דיון עם התורנית - סדר ימי השבוע
קוגניטיבי – זיכרון	דקלום	14 שני'	04:18-04:32	דקלום ימי השבוע
		59 שני'	04:33-05:32	מניית הילדים שבגן
		19 שני'	05:33-05:52	התארגנות
שפתי – אוצר מילים רגשי – ביטחון עצמי	דקלום "יש יתוש בחדר" תנועות ידיים (את הדקלום מובילה התורנית בעזרת הגננת)	49 שני'	05:52-06:41	פעילות מוזיקלית תנועתית
שפתי – אוצר מילים קוגניטיבי – הבנה כמותית רגשי – ביטחון עצמי	דקלום "4 קופים מתנדנדים על העץ" תנועות ידיים	89 שני'	06:42-08:11	פעילות מוזיקלית תנועתית
מוזיקלי - יכולת השירה	שירה – "גינה לי, גינה לי"	23 שני'	08:12-08:42	פעילות מוזיקלית
שפתי – אוצר מילים מוטורי – הכרת איברי הגוף	דקלום - "בא אלי פרפר נחמד" תנועות ידיים	16 שני'	08:42-08:58	פעילות מוזיקלית תנועתית
מוזיקלי - יכולת שירה תנועתית – התאמת תנועות למוזיקה	שירה - "איך צומח עשב?" תנועות גוף	42 שני'	08:59-09:41	פעילות מוזיקלית תנועתית
		110 שני'	09:42-11:32	פעילויות להבנה כמותית

		452 שני	11:33-19:05	הקראת סיפור
		312 שני	19:06-24:18	פעילות חקר מדעית
		26 שני	24:18-24:44	פעילות אוריינית
		298 שני	24:45-29:13	פעילות רגשית סביב הסיפור
		89 שני	29:14-30:43	פעילות בנושא רצף הסיפור
		389 שני	30:44-37:04	פעילות על חיות בעקבות חיה שילדה הביאה לגן
קוגניטיבי –קשב מוזיקלי - תחושת פעמה ומקצב	דקלום קצבי הגוף ככלי נגינה	24 שני	37:05-37:29	פעילות מוזיקלית תנועתית
		14 שני	37:30-37:44	הסבר על המשך היום
		16 שני	37:45-38:01	שחרור הילדים

נספח 2: דוגמה לניתוח משך זמן המוזיקה נטו וברוטו

גננת ב – חלק ממפגש 3

הערות	פירוט הפעילות	משך זמן החלק	הזמן במפגש	כותרת החלק
מוזיקה נטו	דקלום - "1,2,3,4", למעגל אורח בא..." הילדים והגננת מדקלמים דקלום בעודם טופחים על הרגליים.	14 שני'	33:49-34:03	פעילות מוזיקלית תנועתית
מוזיקה ברוטו	הגננת אומרת לילדים שהם ידקלמו שוב רק בלי מילים.	4 שני'	34:04-34:08	הסבר
מוזיקה נטו	הגננת והילדים מדקלמים שוב את השיר כאשר אומרים לה... לה... במקום מילים.	16 שני'	34:09-34:25	פעילות מוזיקלית תנועתית
מוזיקה ברוטו	הגננת שואלת את הילדים אם הם רוצים יותר קשה, ואומרת להם שעכשיו יעשו עם נקישות לשון, ומדגימה להם את זה.	4 שני'	34:26-34:30	הסבר
מוזיקה נטו	הגננת והילדים מדקלמים את הדקלום שוב, הפעם עם נקישות לשון ותנועות גוף.	14 שני'	34:31-34:45	פעילות מוזיקלית תנועתית
מוזיקה ברוטו	הגננת מחמיאה לילדים שסיימו בדיוק בזמן, ואומרת להם לעשות את זה עם 00...00	7 שני'	34:46-34:53	הסבר
מוזיקה נטו	הגננת והילדים מדקלמים שוב את השיר כאשר אומרים 00...00 במקום מילים.	13 שני'	34:54-35:07	פעילות מוזיקלית תנועתית
מוזיקה ברוטו	הגננת והילדים מוחאים כפיים, והיא אומרת להם שעכשיו הם ידקלמו בלי קולות ובלי מילים, אלא בלב.	12 שני'	35:08-35:20	הסבר
מוזיקה נטו	הילדים והגננת מדקלמים את הדקלום ללא קול.	15 שני'	35:21-35:36	דקלום שקט
מוזיקה ברוטו	הגננת מוחאת כפיים בשקט, לאחר מכן, הם מוחאים כפיים בקול.	10 שני'	35:37-35:47	מחיאות כפיים

נספח 3: פירוט הרפרטואר המוזיקלי במפגשי המליאה

גננת	מפגש	שם השיר/יצירה או אתחלתא	ז'אנר	סולם	משקל
גננת א	1	בוקר טוב בנים בנות	שיר משחק שיר בוקר	מז'ור	זוגי
		ידיים ורגליים	שיר משחק	מז'ור	זוגי
		יד אחת ועוד אחת	שיר משחק	מינור	זוגי
		אף סנטר ולחיים	שיר משחק	מז'ור	זוגי
	2	שתי ציפורים קטנות	שיר משחק	מז'ור	זוגי
		בוקר טוב לציפור	שיר משחק עם שפת סימנים	מז'ור	זוגי
		בר כוכבא	שירי חגים, מסורתי	מינור	זוגי
	3	איזה אחלה עולם	שיר בלועזית, ג'ז, מתורגם לעברית	מז'ור	זוגי
	4	שתי ציפורים קטנות	שיר משחק	מז'ור	זוגי
		בוקר טוב לציפור	שיר משחק עם שפת סימנים	מז'ור	זוגי
	5	מרש - מוקלט	מוסיקת מצעד	מז'ור	זוגי
		התקווה	ההמנון	מינור	זוגי
		שיר למעלות	שירי מסורת	מינור	זוגי
גננת ב	1	הבית של פיסטוק	שיר ילדים	מז'ור	זוגי
		בוקר טוב	שיר משחק - שיר בוקר	מז'ור	זוגי
		שיר בסגנון "טוויסט"	שיר תנועה במרחב ג'ז, טוויסט	מז'ור	זוגי
	2	מנצנץ כוכב קטן - מוצרט	קלאסי	מז'ור	זוגי
		סונטה לפסנתר - מוצרט	קלאסי	מז'ור	זוגי
		היום יום הולדת	שיר ילדים	מז'ור	זוגי
		יום הולדת הנה בא	שיר ילדים	מז'ור	זוגי
	3	איך שיר נולד	שיר ילדים	מז'ור	זוגי
		האיש הירוק	שיר-סיפור	מז'ור	זוגי
		אני אוהב שוקולד	שיר ילדים	מז'ור	זוגי
		איך יודעים שבא אביב	שיר עונות	מז'ור	זוגי
		"1,2,3,4", למעגל אורח בא..."	דקלום מקצבי		זוגי
	4	ילדי בית העץ	שיר ילדים	מז'ור	זוגי
		לוקה	שיר ילדים	מז'ור	זוגי
	5	מחרוזת שירי יום העצמאות	שירי חגים	מז'ור	זוגי
		דגל כחול לבן	שירי חגים	מז'ור	זוגי
		הדגל שלי הוא כחול ולבן	שירי חגים	מז'ור	זוגי
		כל הארץ דגלים דגלים	שירי חגים	מינור	זוגי

		מוזיקת מצעד	מוזיקה כלית, מצעד יום העצמאות	מז'ור	זוגי
	6	אנשים טובים	שירי עונות	מז'ור	זוגי
גננת ג	1	להזיז את כל הגוף	שיר תנועה מוקלט	מז'ור	זוגי
		בוקר טוב	דקלום משחק חיקוי		זוגי
		יש יתוש בחדר	דקלום		
		5 קופים מתנדנדים על העץ	דקלום		
		גינה לי	שיר ילדים	מז'ור	זוגי
		בא אליי פרפר נחמד	דקלום		
		איך צומח עשב	שיר משחק	מז'ור	זוגי
	2	הולכים במרחב לאט לאט	שיר תנועה מוקלט	מז'ור	זוגי
		עין עין פה פתוח	דקלום		זוגי
		חידות	דקלום		זוגי
		רצתי רצתי ונפלתי	דקלום		זוגי
		סביבון סוב סוב סוב	שיר חגים	מינור	זוגי
		שני סביבונים	שיר חגים	מז'ור	זוגי
	3	בוקר טוב	דקלום משחק חיקוי		זוגי
		להזיז את כל הגוף	שיר תנועה מוקלט	מז'ור	זוגי
	4	בוקר טוב	דקלום משחק חיקוי		זוגי
		אני פורים מוקלט	שירי חגים	מז'ור	זוגי
		תן כתף מוקלט	שירי חגים	מז'ור	זוגי
	5	בוקר טוב	דקלום משחק חיקוי		זוגי
		קילפתי תפוז מוקלט	שיר ילדים	מינור	זוגי
	6	בוקר טוב	דקלום משחק חיקוי		זוגי
		ארץ ישראל שלי יפה וגם פורחת מוקלט	שיר חגים	מז'ור	זוגי
גננת ד	1	נעימה לפסנתר	מוזיקה כלית		
		בוקר טוב	דקלום קצבי קצר		זוגי
		שיר "תגידו לי שלום עם..."	שיר משחק – איברי גוף	מז'ור	זוגי
		ימי השבוע	דקלום קצר		
		התקווה	המנון	מינור	זוגי
		שלום לכם, שלום שלום	שיר משחק	מז'ור	משולש
		נשיקונת	שיר משחק	מז'ור	זוגי
		תיפוף מקצבי על דרבוקה	מוזיקה כלית מזרחי, ים תיכוני		זוגי
	2	בוקר טוב	דקלום קצבי קצר		זוגי
		שיר "תגידו לי שלום עם..."	שיר משחק – איברי גוף	מז'ור	זוגי
		ימי השבוע	דקלום קצר		
		שלום לכם, שלום שלום	שיר משחק	מז'ור	משולש

זוגי	מז'ור	שיר משחק	נשיקונת		
משולש, ואלס	מינור	מוזיקה כלית	ואלס עגור הזהב		
זוגי		דקלום קצבי קצר	בוקר טוב	3	
זוגי	מז'ור	שיר משחק – איברי גוף	שיר "תגידו לי שלום עם..."		
		דקלום קצר	ימי השבוע		
משולש	מז'ור	שיר משחק	שלום לכם, שלום שלום		
משולש, ואלס	מינור	מוזיקה כלית	ואלס עגור הזהב		
זוגי		מוזיקה כלית	נקישות אפריקאיות		
זוגי		דקלום קצבי קצר	בוקר טוב	4	
זוגי	מז'ור	שיר משחק – איברי גוף	שיר "תגידו לי שלום עם..."		
משולש	מז'ור	שיר משחק	שלום לכם, שלום שלום		
זוגי		דקלום קצבי קצר	בוקר טוב	5	
זוגי	מז'ור	שיר משחק – איברי גוף	שיר "תגידו לי שלום עם..."		
		דקלום קצר	ימי השבוע		
משולש	מז'ור	שיר משחק	שלום לכם, שלום שלום		
זוגי		מוזיקה כלית מזרחי, ים תיכוני	תיפוף מקצבי על דרבוקה		
זוגי		דקלום קצבי קצר	בוקר טוב	6	
זוגי	מז'ור	שיר משחק – איברי גוף	שיר "תגידו לי שלום עם..."		
זוגי	מז'ור	שיר ילדים	איזה יום היום		
		דקלום קצר	ימי השבוע		
זוגי	מז'ור	שיר משחק	כשאני בבוקר מתעורר	1	גננת ה
זוגי	מז'ור	שיר משחק	שלום, אני הוא השבלול		
זוגי	מז'ור	שיר עונות	שמש באה לחלון		
משולש	מז'ור	שיר עונות	סתיו ברחוב וסתיו באויר		
משתנה		דקלום	עלי זהב		
זוגי		דקלום	עומדת חסידה על רגל יחידה		
זוגי	מז'ור	שירי חגים	בשנה הבאה		
זוגי	מז'ור	שיר ילדים	אל תעשה לחברך		
זוגי	מז'ור	שיר ילדים	חברים בכל מיני צבעים		
זוגי	מז'ור	שירי חגים	אני פורים	2	
משולב: משולש וזוגי	מז'ור	שירי חגים	שיר המסכות		
זוגי	מז'ור	שיר ילדים	מי שלא מביט	3	

זוגי	מז'ור	שיר חגים	ליצן קטן רוקד במעגל		
זוגי	מז'ור	שיר ילדים	יומולדת מהאגדות		
זוגי	מז'ור	שיר משחק	כשאני בבוקר מתעורר	4	
זוגי	מז'ור	שיר משחק	שיר האפרוח		
זוגי	מז'ור	שירי חגים	ליצן קטן נחמד		
זוגי	מז'ור	אלתור מילים לפי מנגינה ידועה	בוקר טוב לפי מנגינה של הביטלס	5	
זוגי	מז'ור	שיר משחק אורייני	שלום היא מילה מאד יפה... שיר חלוקה לצלילים		
זוגי	מז'ור	שיר ילדים	להקשיב להבין לאהוב		
זוגי	מז'ור	מוזיקה קלאסית	זמזום מנגינה ויליאם טל של רוסיני (חלקי)		
זוגי	מז'ור	שירי חגים	סלינו על כתיפנו		
זוגי		דקלום	1,2,3,4, מי לגן שלנו בא?		
זוגי	מז'ור	שיר משחק אורייני	שלום היא מילה מאד יפה... (שיר חלוקה לצלילים)	6	
זוגי	מז'ור	שיר משחק אורייני	שיר ימי השבוע		
זוגי		דקלום	רוח, רוח... בפרדס נפל תפוח	7	
זוגי		דקלום	אצבע לאצבע נחבר		
זוגי		דקלום	בואו לחלון להעיף בלון		
זוגי		דקלום	1,2,3,4, מי לגן שלנו בא?		
זוגי	מז'ור	ים תיכוני	שיר של עומר אדם		